



לשווין זכויות אדם



FAKE NEWS

פִּיקְנִיזׁ וְהַפְגִּיעָה בָּזְכִוִּות אָדָם: אֲתָגְרִים וְדֶרֶכִי הַתְּמוּדָדָה

ד"ר מיכל עברון יניב

נובמבר 2021



פִּיקְנִיזָה וַהֲגִיעָה בָּזָכְיִוָת אָדָם: אַתְגָרִים וּדְרָכֵי הַתְמֻודְדוֹת

מחקר וכתיבת דוח: ד"ר מיכל עברון ניב

סייע בהכנות הדוח: עו"ד מור הרניק בלום

ऐסוף ורכיב מידע: איתן דרור

צוות הימני:

פרופ' ענת בן דוד

ד"ר מהא כרכבי שבאחים

עו"ד דידי ללחמן מסר

פרופ' עמית שכתבר

יועץ משפטי: עו"ד איתן מק

עיצוב טקסט וגרפים: ניב פרידמן

עיצוב עטיפה: עומר פינשטיין

תודות לפיק ריפורט (FakeReporter.net)

נובמבר 2021

כל הזכויות שמורות לזרות - לשוויון וזכויות אדם ©

תוכן העניינים

3	תקציר
5	רקע
8	חדשנות צב כאים על זכויות הפרט
9	פגיעה בזכות לפרטיות
11	פגיעה בזכות לשווין
12	פגיעה בזכות הציבור לדעת
13	פגיעה בזכות לבחור ובזכות לבחירות הוגנות וחופשיות
15	פגיעה בזכות לבריאות
18	פגיעה בחופש העיתונות
20	המבחן העולמי בחדשנות צב
22	צעד פיקוח וענישה וקבעת סיגים מפני עונשת יתר
23	ישראל וחדשנות צב
24	דרכי פעולה אפשריות נגד חדשנות צב בישראל
27	המלצות אופרטיביות להתמודדות עם חדשנות צב
27	הצעת חוק להתמודדות עם חדשנות צב
29	הגברת האכיפה של עבירות רלוונטיות לתופעת ההפצה של חדשנות צב
	תיקון תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות במטרה להתאיםו
29	לעדין של חדשנות צב

תקציר

פיגעתן הרעה של חדשותות כזב (פייק ניוז) הופכת במהירות לאיום ממשמעותי על שלום המדינה הדמוקרטי ועל זכויות האדם ומחיבת התגניות שTABLOOM את התפשטותן. ייחודה של דוח זה הוא בדיווי ובאופן זיכוי האדם הנפגעת מכך בישראל ובסימן דרכי התמודדות עם האתגר תוך התבוננות ולימוד מהנעשה במדינות אחרות. הדוח יציג גם הצעות אופרטיביות להתמודד עם התופעה באמצעות חיזוק ושדרוג המנגנונים הקיימים במדינת ישראל, אשר ממקדים במפעלים עצם, אך תוך רגישות לצורך להגן במקביל על חופש הביטוי של האזרחים.

ההצעות האופרטיביות לא יעסקו בריכוזיות ובחוסר השקיפות של תאגידים, שמייצרת השפעה עצומה על חיינו ולא יעסקו באכיפה על פלטפורמות ההפצה ברשותות החברתיות, אשר ברור, כל שכן אחריו הkraine האחרונה של פיסבוק ושאר הפלטפורמות, שנדרשת לגבייהן חקיקה נפרדת וחדשה.

מידע כוזב במסווה של תכנים חדשים יגדש כוון את הרשותות החברתיות ומוצא לו מגן נוח בזכות הבסיסית ללחופש הביטוי, שאינה מבחינה בין אמת לשקר. הזכות הבסיסית ללחופש ביטוי מנוצלת בשנים האחרונות באופן המאים על זכויות אחרות כלהלן:

- הזכות לפרטיות: זכות זו נשחקת ממשמעותית בשל היעדר בקרה על הפלטפורמות הדיניטליות שמנצלות את היעדר השקיפות כדי לאסוף מידע רב, בקלות ובהירות, ללא ידיעת המשתמשים.
- הזכות לשוויון: פגעה בזכות זו באמצעות ההפצה, לעיתים שיטית, של מסרים ומידע כוזבים עד כדי סיכון חיים פוגעת בעיקר במקרים אתניים.
- זכות הציבור לדעת: זכות זו אינה מתמיצה עוד רק בהבטחה של גישה הציבור לנוטרים אלא גם בהקפה על כך שהנתונים שהוא מקבל אינם בבחינת מידע כוזב ומכוון.
- זכות הציבור לבחירות חופשיות: זכות זו נפגעת מהותית בעקבות הफצת מידע כוזב ומכוון אישית, תוך ניצול נתוני והעדפותיו של הבוחר כפי שנאפסו קודם לכן. פרקטיקה זו הורסת את יסודותיה של השיטה הדמוקרטית.
- הזכות לבריאות: כאשר מידע, גם אם אמיתי ומקצועי, נשטע תחת גל תיאורי-קשר, הזכות לבריאות מתערערת. מצב זה מרחיק ציבורים שונים מקבלת טיפול רפואי מתאים ומוביל לאובדן חיים.
- חופש העיתונות: ערך יסודי זה ניצב בפני אתגרים משתמשים בישראל ונמצא בסכנה גוברת לנוכח זמינותם הגדולה של מקורות מידע בלתי אמינים החוטרים תחת יכולת העיתונות להיות כלב השמירה של הדמוקרטיה.

התמודדות עם הסכנות שחדשות הczb מציבות בפניו היא בעלת חשיבות עליונה, במיוחד לנוכח המתחים העמוקים בחברה בישראל והחיפה לשיסוי ברשותות החברתיות. תחת האלים המילולית המיצרת על ידי חדשותות הczb, המעביר מרחבי השיח החופשי והפתוח לאלים בין ציבורים שונים בישראל – בעיקר בין ימין לשמאלי, בין יהודים לעربים ובין חילוניים לחרדים – עלול להתפרש בטוחני

זמן קצרים יותר מאשר בעבר. אך יש להוסיף את תשומת הלב הנמוכה יחסית של מקבל החלטות בישראל באשר לנזקי הנפגעים.

לאור זאת אנו ממליצים לשקל שינויים חקיקתיים בחוק הבחירה תוך התייחסות לנישנות הונאת הבוחרים, הגברת האכיפה על העבירות הרלוונטיות בחוק העונשין, חקיקה לעיגון מעמד העיתונות וה策טרופות ליוזמות חקיקה עדכניות של ארגונים בינלאומיים בנושא. זאת, תוך הישענות על לائحם מדיניות העולם והתהשבות במופיעי החברה בישראל והאתגרים המלווים אותה בכל שנות קיומה. עד השינויים יהיה לבש צעדי מנע וענישה מידתיים, בהתאם לנסיבות, בדgesch על כך שלא יתפסו על ידי חלקים בציבורים כשרירותיים, מפלים לרעה, בלתי מידתיים ואנרכוניים.

פרק

השימוש בביטוי חדשות צב, או פיק נזץ, מתייחס למידע כוזב או מטעה שמקורו זדוני. חדשות צב מופצת דרך אמצעי תקשורת שונים, לרבות הרשותות החברתיות הדיגיטליות, כאשר הן נחוצות לתוכן תקשורי – בשל המקור שלהם הוא מיוחס או בשל הצורה המטעה שבה הן נארזו. חדשות צב אין תופעה חדשה, אולם שתי התפתחויות מרכזיות הפכו אותן לאיום משמעותי מבעבר על אפשרות קיומה של המדינה הדמוקרטית ועל זכויות הפרט.

התפתחות הראשונה היא צמיחה בצריכת המידע באמצעות>Digitalism, שהעניקה חשיבות מרכזית לרשותות החברתיות. בראשן של רשותות אלה נמצא פייסבוק, שהוא כיום, עם יותר משלושה וחצי מיליארד משתמשים, הפלטפורמה הגדולה ביותר בעולם להפצת מידע ובכללו גם מידע כוזב, ולצדיה חברות שרכשה – וואטסאפ ואיינסטגרם. עם רכישתן של שתי אלה פייסבוק הבטיחה את עצמה מפני תחרות. כך, לא רק שפייסבוק ביססה היבט את מעמדה המונופוליסטי, אלא שהיא גם חיזקה את מבנה החברה הריאצדי, המאוחד וחסר השקיפות שלה. במקביל, מהלך זה הזניק את שווי השוק של החברה לטריליאון דולר.¹ התגבותה הרופת של הרגולטורים בארה"ב ובאירופה למילן זה עמדו ביחס הפוך לנודל הנזקים שהמודל העסקי של פייסבוק מייצר לעולם. קריסטן של שלוש האפליקציות של החברה – פייסבוק, וואטסאפ ואיינסטגרם – למשך כSSH שעות במהלך אוקטובר 2021 פגעה במיליארדי משתמשים, כולל עסקים קטנים התלוים בהן לחלווטן. תקלת הענק המחייבת את העוצמה האדירה וחסרת התקדים שמרוכזת ביום ידי חברת פייסבוק ואת השפעתה העומקה על חיי כמחצית מהאנושות.

רשותות אחרות שפועלות בראשות ובסבוב נזקים באמצעות הפצת תוכנים כוזבים הן, לדוגמה, טוויטר וטיקטוק. מחקר שנערך ב-DIM הראה כבר ב-2018 כי סיכוי ההפצה ביצוי המשך של חדשות צב בטוויטר גדול ב-70 אחוז מאשר מידע אמיתי.² במסמכים שהדליפה פרנסס האונגן, בכירה לשעבר בפייסבוק, ל"וול סטריט ג'ורנל", וכן בעדotta בסנאט האמריקאי ובכמה ראיונות שהעניקה בהמשך, היא טענה כי החברה משקרת כשהיא מבטיחה לציבור שהוא פועל נגד מידע כוזב, הסטה או אלימות. לפיא האונגן, בהנהלת פייסבוק שיקולי הרוח גובלם דרך דרך נגד בעיתות המשתמשים: "הגresa הנוכחית של פייסבוק, מפרקת את החברה שלנו ומעודדת אלימות אתנית ברחבי העולם".³ בכך יש להוסיף את מניע החיפוש, בעיקר גוגל, המאפשרים להפיץ במהירות ובקלות ולקהלים רחבים, כל מידע – אמיתי, מוטעה או כוזב – כאשר הוא מוגז לעיני המשתמשים באופן המחייב לו אמינות. בנוסף לתוכנים, ישנו גם צורך של מקורות הפצה בראשות החברתיות; הפצת חדשות כוזבות על ידי מגנון רחב של בעלי אינטרסים נוספים – הן בכלל תקשורת מתחדים והן בראשות; ועקבטים שמחליפים אלגוריתמים המופצים בראשות על בסיס מדדים כמוותי מוכooniy מעורבות וענין קודמים של משתמשים.

¹ גיא רולניק, "וואטסאפ נפלה? זה הנזק השולי של מכונת הרעל", דה מרקו, 8.10.21.

² Peter Dizikes, ["On Twitter, False News Travels Faster than True Stories,"](#) MIT News Office, 8.3.2018

³ [The 60 Minutes Interview: The Facebook whistleblower,](#) 3.10.21

התפתחות השניה היא דעיכתן של "מדורות השבוע" המסורתית, בעיקר המידע בעיתונות הממוסדת ומהדורות חדשות מרכזיות, ששימשו כשומר ספר בפני הטウית הציבור. ההילשות הדרגתית זו החלה כבר בשנות התשעים במדינות מערב אירופה, כמו גם בישראל, עם התחזקותם של המשרדים המסחריים על חשבון אמצעי השידור הציבוריים, והופעתה של מוטיבציה הרווח גם במידה האלקטרונית. במקביל הופיע בארה"ב, ובמשך גם במדינות נוספות, זו חדש של משרדים מסחריים בעלי סדר יומם פוליטי מובהק. אלה מתעלמים אפילו מהעקרונות האתיים שלילו את המדינה המסחריים מאז הופעתן במאה ה-19, וככפיפים את התכנים בבודאות לאמונותיהם של בעלייהם, תוך התחזות לאמצעי תקשורת לאומיים. דוגמאות בולטות לכך הם רשות הcablis האמריקאית Fox News וטופעות ישראליות כמו החינמו "ישראל היום" ו"ערוץ 20".

לצד התפתחויות תקשורתיות אלה בולטת תופעה חדשה במשרדים דמוקרטיים – צמיחתם של מנהיגים פופוליסטים המנצלים את עולם התקשרות הנוכחי לצורך הכוונת מידע כוזב המשרת את צרכיהם הפוליטיים וכן להאשים אחרים בהפצתו באמצעות ניגוח פוליטי⁴. דפוס פעולה זה היה אבן יסוד בשימור השלטון במשרדים דיקטוריים וביטוי הספרות הבולט ביותר היה הרמן 1984 של ג'ורג' אורול שבמרכזו הסיסמה "בערות היא כוח". עלייתם של מנהיגים כמו دونלד טראמפ בארה"ב או טענותיו החזרות ונשנות כמנטרה של ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו על הקונספירציה שכיביכול נרकמה נגדו על ידי גורמי שלטונו החוק, הביאו תופעה זו לממד חדש של קיצוניות.

השילוב בין שתי התפתחויות אלה יחד עם התחזקות הפופוליזם הפך את תופעת הפוסט אמת (post truth) לנפוצה הרבה יותר מאשר בעבר. התוצאה היא הצבת סימני שאלה על אמות מידה מקצועיות לבוחן המציאות בשיח הציבורי; ערעור הקונצנזוס שהתגבש במאה ה-20 על מעמדם של גורמים מקצועיים כמו אנשי מדע ומשפט בניהול דyon ציבורי; ועליה בקבלה טענות המבוססות על רגש והתרשם סובייקטיבית. מצב זה מייצר איומים מסוג חדש על יסודות המשטר הדמוקרטי. כך לדוגמה, תיאוריות הקשורות שהופצו לאחר הפסדו של טראמפ בבחירות לנשיאות ב-2020 הביאו לכך שרק ארבע מהבוחרים בטוחר שיטת הבחירה מכرسم מהותית בנסיבות הציבור לקבל את כללי המשחק מציבור הבוחרים בטוחר שיטת הבחירה מכرسم מהותית בנסיבות הציבור לקבל את כללי המשחק הבסיסיים של המשטר הדמוקרטי. ערעור האמון יש השלכות ברורות על זכויות האדם הבסיסיות ביותר.

המקום המרכזי שתופס המידע הכווץ בעולם של ציבורים ורבים מוביל לפירחנן של שתי מגמות מאידומות: האחת היא האת הטעבות של סביבת מידע הומוגנית וمبرוצרת המחזקת אמונות קיימות. המעטפת הומוגנית מנסה על תהיליכי הידברות עם קבוצות פוליטיות אחרות. הידברות כזו, שמטרתה היא השגת פשרה המשרתות את האינטרס הציבורי הרחב, היא מרכיב בסיסי בתהיליך הדמוקרטי. חיסולה יוצר איום על יכולת הדמוקרטיה לשרת בצורה עיליה את ציבור האזרחים.

המגמה האחרת היא הניצול השיטתי של הקלות לייצר ולהפיץ חדשות כזב כדי ליצור איום קונקרטי על קבוצות מיעוט חלשות. כך, למשל, במיאמר התנהלה במשך חודשים שטנית בפייסבוק

⁴ לדyon בנושא ראו: Emanuel Adler and Alena Drieschova, "The Epistemological Challenge of Truth Subversion to the Liberal International Order," *International Organization* 75(2), (2021): 359–386

⁵ Scot Detrow, Dominico Montanaro, Susan Davis, ["Most Americans Believe The Election Results—Some Don't."](#) PBS/NPR, 9.12.2020

נגד המיעוט המוסלמי (רוהינגיה), שיצרה את הסביבה שיחד עם תנאים נוספים אפשרו טיהור אתני ורצח עם בקייז 2017⁶. בוחרים אפרו-אמריקאים בארה"ב היו יעד לתעמולות הונאה באשר לזכות הצבעה שלהם, במטרה למונע מהם להצביע בבחירות ב-2016. קריית נתניהו כי "המצביעיםعربים נעים בנסיבות אדירות לקלפי" בבחירות 2015 וה עצמת השטנה היהודית-ערבית במהלך מבצע "שומר החומות", שתרמה להתנשויות בין יהודים לערבים בתקופת המבצע, הם ביטויים לנזק הנגרם למיעוט היהודי בישראל ולציבור בכלל מההתעצמות התופעה של חדשות צב.

⁶ OHCHR, ["Myanmar: UN Fact-Finding Mission Releases Its Full Account of Massive Violations by Military in Rakhine, Kachin and Shan States."](#); BSR, ["Human Rights Impact Assessment: Facebook in Myanmar,"](#) October 2018

חדשנות כזב כאיום על זכויות הפרט

קיבלה החלטות או הבחירה באפשרות המתאימה ביותר מտוך כמה העומדות בפניינו היא פעילות אנושית משמעותית ביותר. בחירה יכולה להתבצע כמה פעמים ביום, כמו למשל בחירת היוגרט בין שלל המוצריים העומדים על המדף בסופרמרקט, והיא יכולה להתבצע בקלפי פעם ארבע שנים. זכות הבחירה היא זכות בסיסית לנו ממשים אותה על בסיס ההנחה שהמידע העומד לרשותנו באשר לאפשרויות השונות הוא אמיתי.

חדשנות כזב יוצרת איום על הזכות הבסיסית זו בכל תחום מתחום מתחום חיננו. הן עושות זאת תחת מטרית המגן על אחת מזכויות הפרט הבסיסיות ביותר: חופש הביטוי. חדשנות הczb מוגנות לכאה על ידי הזכות לחשוף הביטוי, שאינה מבחינה ביןאמת לשקר. עם זאת, חופש הביטוי ה证实 מוגבל מונצל לרעה בתופעת חדשנות הczb, כפי שהמפתחה בשנים האחרונות, והשפעתה מזיקה לכמה זכויות אחרות גם עליון חשוב להגנן, ולא פחות מאשר על חופש הביטוי. בין זכויות אלה אפשר למנות את הזכות הציבור לדעת, קיומן של בחירות הוגנות, בריאות הציבור וחופש העיתונות. חופש הביטוי הוא

**מידע כזב במסווה של
טכנולוגיות חדשות נודש
כיום את הרשות
החברתית ומוצא לו מגן
נון בזכות הבסיסית
לחופש הביטוי, שאינה
մבחן ביןאמת לשקר.**

מרכיב בסיסי בחימם הדמוקרטיים ולכנן ניסיון להתמודד עם הפגיעה החדשנות כזב באמצעות חוקיקה מוגבילה עלול ליצור איום על חופש הביטוי ועל עצם השיטה הדמוקרטית. כך לדוגמה, על הצעת החוק נגד חדשנות כזב שחוקקה מלזיה בשנת 2018 (*The Anti-Fake News Bill*) נמחמה ביקורת רבה בשל האIOS שהוא מזיקה לחשוף הביטוי, בעיקר עם מערכו של אזרח דני בעקבות ביקורת שפורסם על המשטרה ברשותות החברה. מעבר לכך, החשש מתגובה מכפישות ברשותות החברה עלול להרטיע יחידים, קבוצות וארגוני מהשתתפות בדיון הציבור ולהביא למצב של סתיימת פיות.

שאלת האיזון בין פגיעה חדשנות הczb בזכויות האדם לחופש הביטוי מעסיקה מלומדים, מחוקקים, נשוט ואישי ציבור ואמצעי תקשורת, וטרם נמצא לה מענה הולם.⁷ במשטרים שבהם כלל הדמוקרטיה מצאים בנסיגת הדרגתית, וביחד בחברות מרובות שסעים צולבים כמו בישראל, הסכנה שייעשה שימוש ציני לצורך להיאבק בחידושים כזב כדי לנגור בחופש הביטוי לכל, או לציבורים מסוימים, היא נדולה במיוחד.

ניפה עתה את זכויות האדם שסקנת הפגיעה בהן ממשמעותית כתוצאה מהפגיעה במידע שקר.

⁷ "First Person Convicted under Malaysia's Fake News Law," *The Guardian*, April 2018; Holly Latham, "Fake News and its Implications for Human Rights," *Human Rights Pulse*, 14.12.2020

⁸ לדין בנושא, רואו: Emily Bazelon, "Free Speech Will Save Our Democracy: The First Amendment in the Age of Disinformation," *The New York Times*, 13.10.2020

פגיעה בזכות פרטיות

הזכות לפרטיות הוכרה בישראל בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו משנת 1992. החוק קובל, בין השאר, שלכל אדם יש זכות לפרטיות ולסודות פרטיים, שאסור לעורך חיפוש באופן שפוגע בפרטיות, שאסור לחטף בחפצים ללא רשות הבעלים ושאסור לגלוות או לחשוף עניינים פרטיים של אדם או את סודותיו. בנוסף, חוק הגנת הפרטיות שנקהק בשנת 1981 קבע את העיקרון הבסיסי שלפיו "לא יפגע אדם בפרטיות של זולתו ללא הסכמתו". הסכמה זו צריכה להיות הסכמה מדעת, כלומר מצב שבו לאדם ניתן המידע הנדרש כדי להחליט אם ברצונו להסכים או לסרב לפגיעה בפרטיותו, וזאת לאחר שהבן את משמעות הפעולה המבוקשת (הסכם לפרסום תמונה, סרטון או מידע על ילדים תלואה באישור הורים או אפוטרופוס)⁹.

היכולת לשמר את הזכות לפרטיות בעין הדיגיטלי נשתקה בצורה משמעותית בשל קלות הפצת המידע, הדרכים שבהן הוא מופץ והיעדר בקרה על הפצתו. הרשותות הדיגיטליות המוכרות כ"רשותות חברותיות", כגון פייסבוק, טוויטר ואיינסטגרם, משתמשות במידע שהן שואבות על אודוט התנהגות המשתמשים בהן מבל שבקשו את רשותם לעשות זאת, ובאמצעות עיבודו של המידע הזה מכוננות את סוג המידע שהמשתמשים נחשים אליהם. הרשותות פרצו את גבולות ההתקשרות של המשתמשים באמצעות ניתוח תוכנם של ה פוסטים שכתבו וקרוו בתוך מעגל חבריהם והחלו להזרים אליהם מידע מוקד שמניביר את השימוש בהן ושמורה את האינטרסים שלהם, ולא את האינטרסים של המשתמשים.

כל משתמשי הרשותות הפכו להיות אפוא חשובים למידע בלתי פossible שהפיצו הרשות על בסיס כריתה במידע על המשתמשים, מידע שכאמור הם לא ביקשו לחלוק עם הרשותות. יש להדגיש שתפקידן של מערכות ההפצה על ידי הפלטפורמות הדיגיטליות מעוגן ביסוחו באלגוריתמים שמכמתים ומכוונים את המידע, לרבות חדשות צב, שהן מפיקות לכל אחת ואחד מהמשתמשים בהן. צבירת מידע – עשיר מאין כמוהו – שהן אוספות כמעט ללא הגבלה על המשתמשים מאפשר לפלטפורמות הדיגיטליות לבנות פרופילים המugenים בפרטיו האישיים של כל משתמש – מכתובתו, גילו ומינו למשל ועד להעדפותיו התרבותיות, החברתיות, הפוליטיות, המיניות, שיוכו האתני, הדתי ועוד. פרופילים יסודיים

ומורכבים אלה שהפלטפורמות הדיגיטליות מכונות הרווח בנן על ציבור התרבותיים שלהם, ללא ידיעתו, הופכים אותו לטurfם. لكن ברור שילדים, למשל, אם כי גם ציבורים נרחבים נוספים, שאין ברשותם כלים מפותחים דיים כדי לסנן ולבוחן תכנים בעין ביקורתית, או שהיחסותם למידע מוגנת והומוגני מתרחב, זקנים אף יותר מאשר אחרים להגנה מפני ניצול. זאת, שכן מכאנן עוד למיניפולציה באמצעות שימוש במידע על צורכי המשתמשים, רצונותיהם וחולשותיהם, במטרה להשפיע ולהטעות את הבחירהיהם שעם עושים, הדרך קלה. כן, ההעדפות של

**ילדים ולציבורים נרחבים
נוספים אין כלים
מופתחים דיים כדי לסנן
ולבחון תכנים בעין
ביקורתית ולכן הם
זקנים יותר אחרים
להגנה מפני ניצול.**

⁹ משרד המשפטים הרשות להגנת הפרטיות, "נעימים להכיר: הזכות לפרטיות", יולי 2017 (עדכן באפריל 2019).

משתמשים מושפעות כיום באופן מהותי מישוטים ברשותם ובძירה האלקטרונית בתחומי חיים רבים, מהצrica האישית ועד לפתק בקלפי.

יותר ויותר אירועים בעולם ו בישראל, מצביעים על גזל של הבחירה האוטונומית מהציבור, ונורו הרושם שאפשר עוד לנתק את הפגיעה בפרטיות על ידי מידע מטורגט ומיניפולטיבי מן הפגעה בחופש לבחוור ולהיבחר.

הביקורת וההדילפות סביר פירוש "קיימברידג' אנלייטיקה" הם דוגמה טובה לכך. החברה שפעלה להtout את תוצאות מבחן "ברקטי" בקי"ט ב-2016 ושגויה גם ל刻苦ין הדיגיטלי של טראם בבחירות 2016 לנשיאות ארה"ב, ניתחה פרופילים של קבוצות בוחרים ואף של יחידים באמצעות מנגן האיסוף של פיסבוק שפתחה את מאגר הנתונים על כ-87 מיליון משתמשים לחקר החברה. החברה גם הפיצה סקרים ויראליים באמצעות הפלטפורמה של פיסבוק בקרוב כ-270 אלף משתמשים שאישרו לחברה, ללא ידיעתם, גישה לحسابוניותיהם. ניתוח המידע שימש להניא אפרו-אמריקאים מלהצביע בבחירות ובמקביל למשוך בוחרים להצביע עבור טראם.

ישראל השימוש שעשו מפלגות ה"ליכוד" ו"ישראל ביתנו" בישוםו "אלקטו" בבחירות 2020 ממחיש עד כמה מדאגה הנטיה של מפלגות לאסוף מידע אישי על בוחרים לטובת תעמללה פוליטית מטורגנת, שמתאפשרת לכארה על ידי פגעה בפרטיות. ב策אט בוט של נתניהו נעשה שימוש בפרסום מטורגנט כדי להסית נגד מיעוטים (הבוט פרעם שאסור שתקים ממשלה שמאל בתמיכת "הערבים שורצים להשמיד את כולנו – נשים, ילדים וגברים").

פגיעה בזכות לשווון

הזכות לשוויון בפני החוק ללא הבדל גזע, מין, ניל, לאומי, דת, נטייה מינית, השקפה פוליטית או אידאולוגית, מוכרת בזכות יסוד ברוב מדינות העולם הדמוקרטי. בישראל היא מעוגנת במנגנון העצמאות, ומכוון השחת עקרונות המגילה על חוקי היסוד ופסיקות בג"ץ היא מהוות חלק מהמבנה החוקתי הישראלי.

הפגיעה העיקרית של חדשות צב בזכות לשוויון היא במיעוטים אתניים והחמורה שבזהן, עד כה, אירעה כאמור במיאנמר בקי"ז 2017. במדינה זו פיסבוק היא צינור המידע הבלעדי של רוב האוכלוסייה, והצבא עשה בו שימוש מסיבי כדי להפיץ בשיטתיות חדשות צב נגד בני מיעוט הרוהינギה – מוסלמים ממוצא בנגלי (הבודהיסטים במיאנמר הם 90 אחוזים בקירוב מהאוכלוסייה). במסגרת מסע התעמולה השקרי הוציאו תמןנות של חיללים שנחרגו כביבול בהתקפות שביצעו הרוהינギה. בפוסטים שהעלו גורמים בצבא נטען גם שבני הרוהינギה הם נטע זר וכלל אינם שייכים למיאנמר. כך הוכשרה הקרן לעינוי האתני שבמהלכו נטבחו כ-60,000 בני המיעוט את המדינה והפכו לפליטים.¹⁰

בישראל הקורבן המרכזי של תעמולת חדשות הצב הם פלסטינים אזרחי ישראל. עליהם מתווספות גם אוכלוסיות מיעוט נספנות כגון חרדים, להט"ב ועוד. ביטוי ברור לכך ניתן בשיח ברשותם במהלך מבצע "שומר החומות". אם בעבר האלים בשיח זהה נשמרה בתחום המילולי, הפעם היא תורגמה למעשים. קבוצות כמו "הliga להגנת יהודים", "מותות ערבים" – יהודים גאים" או "רמלה לוד – מלחה" לא הסתפקו בלבד בלבוי תעמולת גזעית אלא דרבנו למשי אלימות. סכנה זו איננה בעיתם של ציבורים נבדלים. זהה סכנה שעומדת בפני כל הציבור בישראל, על גווני השוניים. יתרה מזאת, סכנה הגלישה לאלימות בגין התססה שמקורה במידע כוזב ומסית מהירה כיום הרבה יותר מאשר בעבר, הן משום מגמת הקציה שהחברה בישראל חווה, והן בשל אפשרות הפעולה ה которую כמעט בלתי מוגבלות של הפלטפורמות הדיגיטליות חרף הסיכון הנלווי לאוכלוסיות מוחלשות והכרסום בהגנות לשימור השיטה הדמוקרטיבית.

אם מוסיפים על כך את השיטות שמבצעות ענקיות הטכנולוגיה כדי למסם רוחחים, לרבות מול גולשים מתחת לגיל 18, שנעררים אפילו יותר קלות לפיתוי הרשות ובפועל מתמכרים למרכזתה, הרי הפגיעה היא חמורה ומטרידת אף יותר. גם משום שקשה לכמת את עומק הפגיעה והימשכotta. לא פחות מכון משום שהפצת המידע השקרי נעשה באמצעות דרכי מניפולציה של משתמשים הצעירים באמצעות תוכן מותאם אישית, ללא ידעתם ושלא ברשות, ובלא ידיעה או אישור של הוריהם.

מטבע הדברים קבוצות מוחלשות נוטות להיות פגעות יותר לנזקNEWS חדשות הצב ולסבול בכך יותר מאשר קבוצות אחרות. מידע כוזב ומסית ברשותם רק מחזיר בעיה זו בישראל. איתתרם בן גביר, ח"כ דהיום, הפיכ בטוויטר בשנת 2020 תמונה של אזרחים ערבים מתפללים בצליפות על גנות בתים במהלך

**הפגיעה העיקרית של
חדשות צב בזכות
לשוויון היא במיעוטים
אתניים. בישראל הקורבן
המרכזי של תעמולת
חדשות הצב הם
פלסטינים אזרחי ישראל.**

¹⁰ Paul Mozur, "A Genocide Incited on Facebook, With Posts from Myanmar's Military," *The New York Times*, 15.10. 2018

ימי הקורונה, מלאה בהבעת תמייה האם המשטרת פועלת רק מול אזרחים בני ברק וקרא לה לפעול נגד האזרחיםعربים. חרב העובדה שהוכח כי התמונה צולמה בדובי וכי היא מזיפפת, פיסבוק לא הסירה אותה מהרשף ואףילו לא תיינה אותה לשקרים.

היעדר מהלכים לריון הפעזה של מידע כוזב, מטענה ומוקד בצרכניים מטורגטים במסגרת התחרות הפלורינית בישראל צפוי להערכתנו להוביל לפגיעות נוספות בזכות לשווין ובנזרותיה (כמפורט בהמשך).

פגיעה בזכות הציבור לדעת

זכות הציבור לדעת נוגעת בראש ובראשונה לזכותו של כל פרט בחברה דמוקרטיית לקבל מידע על פיעורתו ובמנון הנושאים שהוא מעוניין בהם, לרבות המרחב הציבורי, נבחרי ציבור ופעילות בתחום הציבורי. ללא מידע זה תיפגע זכותו של הפרט לגבות עמדות, להציגן, לקבוע סדר עדיפויות אישי ולקבל החלטות מושכלות. קשה לדמיין חברה דמוקרטיית ללא זכות למידע¹², שהוכרה בחקיקה בקרבן 120 מדינות ברוחבי העולם, מהן 90 רקי מראשית המאה.¹³ גם בישראל מוכרת הזכות זה עשוים ובין מוכוח הפסיקה,¹⁴ וביחוד מאז שנחקק חוק חופש המידע ב-1998. אמצעי התקשורות הם כלי מרכזי בהנחלת הזכויות לדעת, בראש העיתונות לגוניה, כל עוד היא פועלת על פי עקרונות אתיים ומתמקדת בಗילוי האמת.

עד לאחרונה המתמקד המאבק על זכות הציבור לדעת בהבטחת זמינות המידע, אך יום כבר ברור שחשיבותה להבטיח שהמידע לא רק מגיע לציבור אלא שהוא גם אינו כוזב.

הונמה לכך היא פרשת "מסמכיו הפנטגון" שהදלפה על ידי דניאל אלסברג ב-1971 גילתה לציבור האמריקאי שהממשלה מסתרה ממנו מידע בלתי נחוץ, ובחילקו אףילו מטענה, על מלחמת וייטנאם. ההדלה הביאה לשינוי בעמדות חלק מהציבור שקדם בכך המשך המעורבות האמריקאית במלחמה ודרבן רבים ל יצא נגדה.

זכות הציבור לדעת נובעת גם מכך שהוא הריבון והממשלה החזיקה במידע כנאמנה בלבד. لكن על הממשלה להבטיח כי הציבור תהיהגישה למידע זה, שיש לו מלכתחילה.¹⁵ מכיוון שהיכולת לקבל החלטות מודעות ורציניות היא תנאי למשטר דמוקרטי תקין, פגעה בזכות הציבור לדעת חותרת תחת אושיות הדמוקרטיה.¹⁶

עד לאחרונה המתמקד המאבק על זכות הציבור לדעת בהבטחת זמינות המידע. הופעת האינטרנט עוררה תקווה למציאות חדשה שתאפשר לכל האזרחים להפיק מידע ולקיים מידע וכן לנגבש דעתם באופן חופשי, קל ונגיש ושתתרום להעשרה השיח הציבורי ולהרחיבתו. אבל התפוצה הרחבה

¹² יורם רבין ווועי פلد, "זכות החוקתית לקבל מידע", ספר דליה דורגר, דורות ביינש, שלומית אלמוג ויעד רותם (עורכים), הוצאת נבו, 2009, עמ' 483-484.

¹³ שם, עמ' 475; לפि רבין ופלד דואק מרבית הדמוקרטיות הוותיקות הזכות לא כתובה באופן מפורש בחוקה, בעוד במדיינות שכוננו את חוקותיהן בשלב מאוחר יותר ייחסת הזכות במאה ה-20 המודעות לחשיבות הזכות כבר הייתה ידועה ועל כן קיבלה עיגון מפורש.

¹⁴ ראו למשל בג"ץ 1601/90 שלית נ' פרס, ס"ד מד (3) 353, 353.

¹⁵ ד"ר הלל סומר, דן אדר ועמית אלימן, [טסמן רקס בענשא: הזכות החוקתית לחופש המידע](#), יוני 2005.

¹⁶ רבין פلد, "זכות החוקתית לקבל מידע", עמ' 463 ועמ' 467.

ובעקבותיה הדרישה הגוברת של חדשות צב מיצירות כיום אוים על החלפת דעתות מושכלת במסגרת שיח ציבורי פתוח ומבנה. הציבור מתקשה לאמת מידע שמוסוף ברשותו ולכן מתווסף הקושי באיתור אימות מקורות המידע הכווצב. כך גדלה הסכנה שנזקקים אלה ונוספים, שנגרמים על ידי חדשות צב, עליהם בסופו של דבר על התועלות שלגומה בחופש הביטוי בחרבות דמוקרטיות. ברורו אףוא שאם לצד העובדות המקובלות קיימות גם "עובדות חלופיות" (*alternative facts*, ביטוי מבית המדרש של דוברת הבית הלבן במשל טראמפ) הרי חשוב להבטיח שהמידע לא רק מגיע לציבור, אלא שהוא גם אינו כזב ושאינו "מידע זבל" (*news junk*).

פגיעה בזכות לבחירות הוגנות וחופשיות

זכות מרכזית נוספת שמושפעת לרעה מחדרשות צב היא הזכות לבחירות חופשיות והוגנות, שבשלדייה דמוקרטיות לא יכולות להתקיים. סעיף 21 להצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם, מגדיר בחירות חופשיות והוגנות כמצב שבו לאזרחים ניתנת הזכות לבחור את מנהיגיהם באופן חופשי, הוגן, סדרי וסודורי על בסיס גישה למידע מדויק, אמין ומהימן על אודות מפלגות, מועמדים וגורמים אחרים העשויים להשפיע על ההחלטה. כניסה של הפלטפורמות הדיגיטליות למקפינים פוליטיים הביאה עימה שלל בעיות חדשות, בין שבאמצעות הפצת פרטומים כזבאים או מטעים ובין שעלהידי שימוש במערכות אלגוריתמיות שማיצות אותם באופן שמתאים אישית או קבוצתית לבוחרים. כשהציבור מקבל מידע כזב או אינו מקבל מידע רלוונטי שהוא צריך להיות זמין עבורו, ואשר הוא מבסס את החלטתו גם על מידע ונתונים שקרים, ההחלטה אינה בהכרח משקפת נכונה את עמדותיו.

מסעות תעמולה על בסיס חדשות צב הם מהמשמעותיים ביותר שבחירותן הן תחרות על קולו של

**הנטייה האנושית לקבל
יותר קלות מידע התואם
את עמדותינו תורמת לכך
שחדשונות צב משפיעות
בעיקר על גולשים
הפעילים במדיה
החברתית שמקבלים
מידע העולה בקנה אחד
עם השקפותיהם
הפוליטיות והמפלגתיות.**

הבחירה וההחלטה אינה ניתנת לשינוי. דוגמאות מובהקות לכך הן תוצאות משאל העם בבריטניה על הברxit ב-2016 והבחירה לנשיאות ארה"ב באותה שנה. בשתי מערכות פוליטיות אלה נעשה שימוש משמעותי בחדרשות צב גם על ידי המתמודדים וגם על ידי התרבות מבחו – ובראש ובראונה מסע הדיאינפורמציה של רוסיה.¹⁶ אף כי תשומת הלב העיקרי ניתן להשפעה של חדשות צב בתפוצת הרשותות החברתיות, פרשיות 2000 ו-4000, הנדונות עתה בבית המשפט בישראל ושבמרכזן ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו, מראות כי אפשר לעוות בזורה מכוננת את תמונה המציאות גם בקרב ציבור צרכני המדיה המסורתיתם.

¹⁶ Emily Fowler, ["\(Dis\)information Warfare: The 2016 Election, Russian Hackers, and US Democratic Precarity."](#) Scholars' Bank, University of Oregon, 2021

הטיית האישוש (confirmation bias), הנטיה האנושית לקבל ביטר קלות מידע התואם את עמדותינו, תורמת לכך שחדשנות כזב משפיעות בעיקר על גולשים הפעילים במידה החברתיות שמקבלים מידע העולה בקנה אחד עם השקפותיהם הפוליטיות והמפלגתיות.¹⁷ התוצאה היא שאחוז המחזיקים במידע פופוליסטיות מימין ומשמאל גבוהה משמעותית בקרב צרכני תקשורת אלטרנטיביים, ומהידע המוצג בראשת – אמית או כזב – הופך לקובבי וניגודי יותר.¹⁸

אם כן, קלות הפצת המידע הכזב בתחום הפוליטי מנסה על המצביעים והמתלבטים לקבל נתונים אמינים על אודוט מפלגות ומוסדים ועלולה להשפיע באופן מהותי ומסוכן על תוצאות מعرוכות הבחירה האמורות לשקף את רצונם האוטנטי של הבוחרים.

הצורך להיאבק בפגיעה התעומלה המקוונת במערכות הבחירה בישראל, שהפכה לשדה פרוץ למדוי עם הצפת הרשותות בחדשות כזב ממוקורות "אונימיים" והלקונה הקימת בחוק בישראל, הפק יותר ויותר ברור בשנים האחרונות. זאת מושם לישראל לوكה עדין בחסר משמעותי בכל הנוגע להתמודדות עם תעומלת בחירות בתחום הדיגיטלי.¹⁹ אלה הובילו את י"ר ועדת הבחירה המרכזית דאז, שופט בית המשפט העליון (בdimos) חנן מלצר, לפרסום ב-27 בפברואר 2019 צו תקידי לטובות שיקיפות בתעומלה באינטרנט.²⁰ הצו קובע כי כל פרסום שיעשה על ידי המפלגות בישראל או ביוזמתן, לרבות פרסומים המופצים בשרותות החברתיות (כמו פייסבוק) ובמנועי החיפוש (כגון גוגל), מחייב פירוט באשר לזהות המפרסם. ההחלטה אינה מבילה את תוכן הפרסומים. יתרה מכך, על פי החלטה זו הפלטפורמות הדיגיטליות המפרנסות את התעומלה כלל אין צד בדבר.

השופט מלצר אף הבהיר מפני נגעה של תעומלה שאינה מזויה. לטענתו תעומלה אונימית בשרותות מעלה את הסכנות לדידות ולדרדרו השיח הציבורי בזמן הבחירה ולשתילתיה של תודעה כזבת בקרב הבוחרים, היא מנסה על גורמי הביטחון בישראל לפעול כדי להדוף חששות מפני התערבות זרה וככל, פוגעת בדמוקרטיה.²¹ בה בעת מזהיר השופט מלצר מפני פגיעה בחופש המידע ובഫצתו מושום שבלעדיהם לא תוכל "יכיר השוק" החיונית לשינוי הדמוקרטיה להמשיך ולהתקיים. בניסיון לאזן בין ההגנה על שיח חופשי במהלך הבחירות לבין הגנה על הציבור מפני מידע כזב ומיניפולטיבי, קיבל השופט מלצר את הבורת הפלטפורמות כי יפעיל מגנון להסרת תכנים ויעלו הודעה למשתמשים על מידע שמתברר ככזב כאשר משתמשים ידווים להן על פרסומים אונימיים. ההחלטה מחייבת גם סימון חשבוןות מזוייפים המופעלים לצורכי תעומלה, בוטים, מסרים שעוברים בוואטסאפ וסקרים שעוברים במסנגר ומשמשים כל' לאייסוף מידע.

אין כיום פתרון מספק להתמודדות עם שטף המידע הכזב לסוגיו בשרותות החברתיות. הגוף המאורגן ביותר בישראל שם לעצמו כמטרה לזהות מידע שכזה בצורה שיטתית הוא "פיק' ריפורט".²²

¹⁷ Richard Fletcher, ["The Rise of Populism and the Consequences for News and Media Use," Digital News Report](#), Reuters Institute and University of Oxford

¹⁸ Lerato Pagiwa, ["'Fake News' Violates Citizens' Right to be Informed," CIVICUS](#)

¹⁹ תחילתה שורץ אלטשולר וגיא לוריאל, "תעומלה דיגיטלית והאום על הבחירות", מחקר מדיניות 555, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2020.

²⁰ רועי גולדשטיין, ["הפצת מידע כזב ותקיפות סייבר לשם השפעה על בחירות,"](#) מרכז המחקר והמידע הכנסת, אפריל 2019.

²¹ אמיר אלון, "סוף לפרסומי מפלגות אונימיים בראשות: 'שותלים תודעה כזבת'," [כלכליסט](#), 27.2.19.

²² <https://fakereporter.net>

באמצעות ניטור וכן בעקבות דיווחים, "פיק ריפורט" מבצעים בדיקה מעמיקה ומצביעים על התארגניות zdוניות, בין של יחידים ובין של קבוצות, שמקשים להשפיע על סדר היום הציבורי ועל השיח בעקבות הפעלת מסרים כזובים - הם ברשות חברותות והן בקבוצות או אטסאף וכדומה. במקרים רבים הדבר נעשה באמצעות רשות מאורגנת של חברות מזוייפים כדי ליצור תפוצה נרחבת של חדשות כזב שימושיות על דעת הקהל בישראל.

**פיק ריפורט הוא
יום הגוּם המאורגן
בישראל
שמטרתו לזרות מידע
כזב בצורה שיטתית.**

כך למשל, בחקירה שפורסמה ב"librol" באוקטובר 2020 נטען כי "בסק הכל מצאו 'פיק ריפורט' 262 קבוצות פיסייבות [של הליכוד ובעיקר קבוצות ביביסטיות], שבהן חברים יותר מ-1.7 מיליון פרופילים. עשרות מאותן קבוצות מנוהלות לכארה על ידי מנהלת לשעבר של נתניהו, חני בלוייס, מספר הטלפון הסלולרי שלו מופיע בניהול הקבוצות. יחד איתה מככבים גם פעיל הליכוד המוכר ליאור הררי".²³ פיק ריפורט" הראו את התפתחותם של השיח הקונספירטיבי בחירות האחרונות שהחל בעקבות בקשתה של ועדת הבחירות במרץ 2020 לקבל תקציב לטיפול במעטפות כפולות. הם הציבו על כך שברשותם ובקבוצות השונות התחלו להפיץ, למשל, כי מספר המעטפות הוא 600 אלף ואך יותר, כי שתים יותר מאשר בחירות הקודמות. באחת מקבוצות הוואטסאף אף נכתב: "ראשונה בתולדות המדינה מספר המעטפות הכספיות יהיה כ-600 אלף. זאת אומרת חיגגת זיופים בוועדת הבחירות המרכזית בראשות פוגמן האולטרה שמאלן".

כגעה בזכות לבריאות

הזכות לבריאות היא זכות חברתית, והיא התפתחה לאיטה מכיוון ששיח זכויות האדם החל בהגנה על זכויות אזרחיות ופוליטיות. האמונה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות משנת 1966, שאליה הצטרף רוב המדינות הדמוקרטיות ובכללם ישראל, הגירה בסעיף 12 את הזכות לבריאות והמדינות החתומות עליה מחייבות להבטיח את מימוש הזכות.²⁴

במשפט הישראלי יש לזכות לבריאות מעמד חוקתי, כנגזרת של כבוד האדם. הדברים באו לידי ביטוי בין היתר בגב"ץ 5/05/2017 לוזון נ' ממשלה ישראל, כשהשופט (כתוארה אז) דורית בינייש צינה בפסק דין את ההיקף הרחב של הזכות לבריאות ואת היotta זכות חוקתית שננעה להגן מפני ניסיון של המדינה לפגוע בבריאות הציבור. בישראל גם שורה של חוקים נוספים המבטיחים את הזכות לבריאות, בהם חוק ביטוח בריאות ממלכתי שהוקם בשנת 1994, המסדר שירות בריאות רחבים למדדי במימון ציבור.

²³ נחמה דאק, ["שוב השקר הזה – תחקיר 'פיק ריפורט'"](#), librol, אוקטובר 2021.

²⁴ "אמנה בינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות", כ"א, 31, מס' 1037, עמ' 205. ישראל אשרה את האמנה בשנת 1991 אך האמנה לא אומצה בחוק של הכנסת. ראו גם ברק מדינה, ["דיני זכויות האדם בישראל, הוצאה נבו, 2016, עמ' 752.](#)

מגפות היו מאז וمتמיד כר נרחב לפיתוח תיאוריות קשור שהbijao ציבורים שלמים לפקפק בהישגיה המדע; ואשר תיאוריות קשור מחליפות אמת מדעית, זכותם של רבים לבריאות תקינה נפגעת. הफצת חדשות צדב ברשותות החברתיות העצימה ממנה זו, ועל פי מחקרים שונים כ-40% מהחדשנות בתחום הבריאות והרפואה המתפרסמות ברשות זה כזובות.²⁵

הבעיה הייתה קיימת גם לפני פרוץ מגפת הקורונה. לדוגמה, מתן חיסונים לילדים הוכחה מדעית בדרך הטובה ביותר לשמור על בריאות הילדים והציגו. מנגד, הורות ההחלעה על חיסון ילדים בידי ההורים ותפוצת מידע כזוב או שגוי דוגמת התיאוריה שחייב נגד חצבת, חזרת ואדמת עלול לגרום לאוטיזם, הביאה על פי דיווחי האו"ם לשורה של מקרי חירום רפואיים ולתגובה שרשרת בלתי רצiosa.²⁶

**כאשר תיאוריות קשור מחליפות אמת מדעית,
זכותם של רבים לבריאות תקינה
נפגעת.**

הבעיה החירפה עוד יותר עם פרוץ מגפת הקורונה, גם בגלל התפשטותה המהירה והאיום הגלובלי הבלתי מוכר שיצרה, וגם בגלל שמניגות פופוליסטית ללא מעט מדיניות תרומה להפצת המידע הכספי. בשלבייה הראשונים של המגפה נזק נגרם מטיוריות קשור שמקורן גם בגורמי השלטון במדינות כמו ארה"ב, בריטניה, נצואלה וברזיל, שהדכו את המלצות אנשי המקצוע ופעלו לעתים בניגוד גמור למידע האמפירי. התנהלות זו תרמה להכחשה גורפת של ציבורים רבים את איום המגפה והביאה לאובדן חיים.

השפעת חדשות הצדב קיבלה ביטוי ברור בארה"ב. לפי מקורות שונים, בחודשים הראשונים לאחר פרוץ המחלת כ-40% מהאמריקאים נקטו בצדדים שהסתמכו להגנת הבריאות החשיבה כמסוכנים לבריאותם.²⁷ תיאוריות קשור ביחס לחיסונים, בעיקר מבית היוצר של הימין כגון תנועת-QAnon, ממשיכות לגרום נזק. קרוב למחצית מהבוחרים הרפובליקניים בארה"ב אמרו בסקרים שנערךו לאחרונה כי הם אינם מוכנים להתחסן כיון שהם חוששים מהחיסון, בעוד רק 6% מהבוחרים הדמוקרטיים אמרו כי יסרבו להתחסן.²⁸

לפי נתוני רשמיים של משרד הבריאות של ישראל הסיכון של אדם שאינו מחוסן לחילות בكورونا גדול פי 20 מזה של אדם מחוסן.²⁹ חלון של הפלטפורמות הדיגיטליות בмагפת הקורונה באמצעות חדשות הצדב הפכה זה מכבר לעובדה ידועה. מיד עם התגלות המגפה המלית ועדת מומחי מידע של פיסבוק לראשי החברה להגדיל את משאביה כדי להתחזק ב.nihירות ובה יותר אחר היקף המשתמשים שנחקרו למידע כזוב ומטענה בנדון, וזאת במטרה לפתח כלים להandomידות עימם. בקשת הוועדה לא

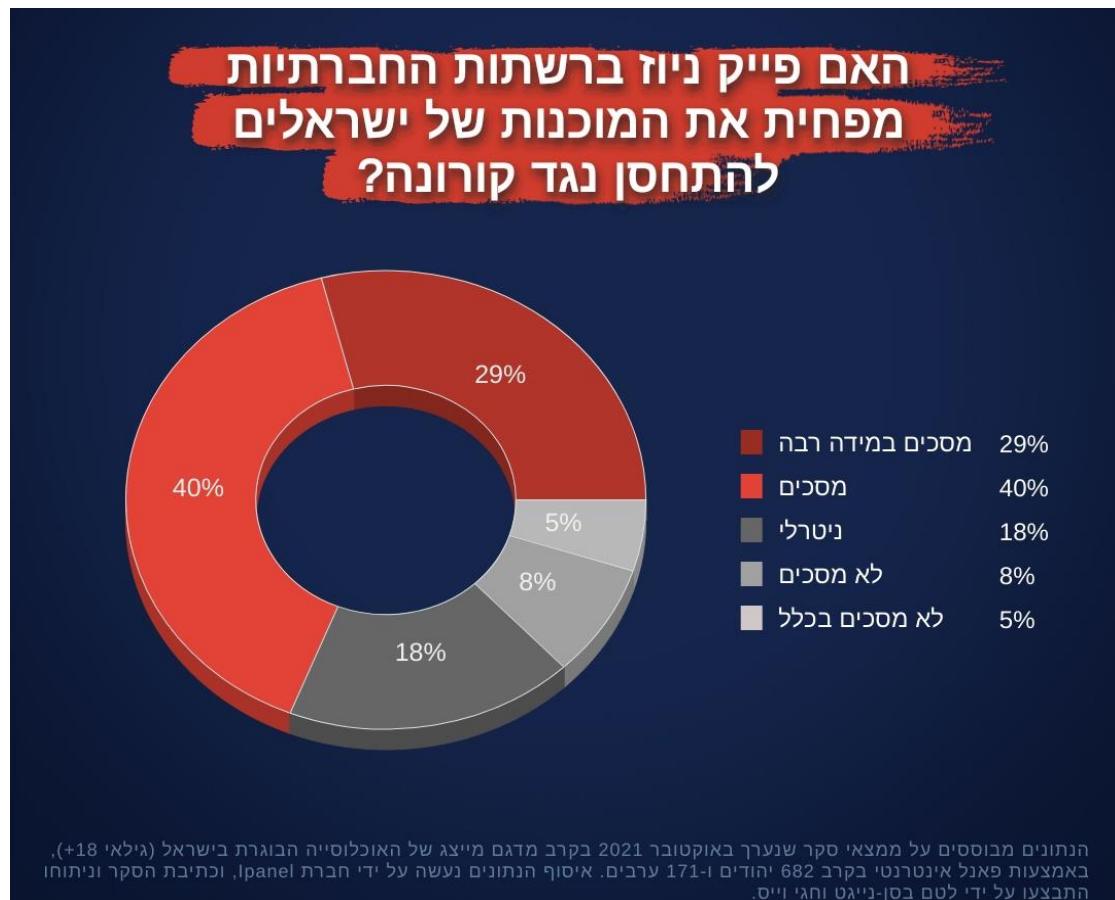
Przemyslaw M.Waszak, Wioleta Kasprzycka-Waszak, Alicja Kubanek, "The Spread of Medical fake News in Social Media: The Pilot Quantitative Study," *Health Policy and Technology*, Elsevier, June 2018²⁵

Briony Swire-Thompson and David Lazar, "Public Health and Online Misinformation: Challenges and Recommendations," *Annual Review of Public Health* 41 (2020): 433-451²⁶

Clare Sibthorpe, [Coronavirus: Americans Drinking and Inhalating Bleach to Try to Prevent COVID-19 Infections – Study](#), Sky News, June 2020; Holly Latham, [Fake News and its Implications for Human Rights](#), Human Rights Pulse, 14.12.2020²⁷

Lisa Lerer, "How Republican Vaccine Opposition Got to this point," *The New York Times*, 17.7.2021²⁸
"אמת: הסיכון של לא מחוסן לחילות הוא פי 20 מאשר של מחוסן", אתר משרד הבריאות, ספטמבר 2021.²⁹

אושרה.³⁰ מאז כניסה ממשל בידן לבית הלבן גברו הלחצים מצדיו ומצד סוכנויות פדרליות נוספות לחשוף בפניהם כיצד פרשנויות מקוונות מצד מתנגדי החיסון מתפשטות ברשותה. נשיא ארה"ב, בידן, האשים ישירות את פייסבוק שהוא "הורגת אנשים" באמצעות מידע כוזב שהוא מאפשר להפיץ לכל עבר על גבי הפלטפורמה שלה וכי "כל מי שמקשיב לו, נפגע". בידן קרא לפיסבוק לפעול נגד המידע הכספי.



בניגוד לארה"ב, הציבור בישראל לא נחשי לוויכוח פוליטי משמעותי בנושאיעילות החיסונים נגד נגיף הקורונה. הסכמה פוליטית רחבה זו (ה גם שלא מוחלטת) מבטאת רמת נאות ציבורית גבוהה יחסית בתחום הבריאותות וגם תחושת אחריות של כל הגורמים הפוליטיים לבריאות הציבור. היא מסבירה את הצלחת מוצע החיסונים בישראל ומתישבת עם העובדה שציבור סרבני והסני החיסון, הקטן יחסית, אינו הומוגני מבחינה פוליטית אלא מורכב מיחידים שבמקרים רבים חווidis מלכתחילה במוסדות השלטון ומוספעים ממידע מועעה ושקרי המופץ דרך הרשותות החברתיות. עם זאת, ראוי לציין כי החלטת הממשלה להטיל חיסון של 30 שנה על דיווני קבינות הקורונה תרמה להפצת מידע כוזב ולפיתוח תיאוריות קשר בנושא.

Sheera Frenkel, "White House Dispute Exposes Facebook Blind Spot on Misinformation," *The New York Times*, 19.7.2021³⁰

פגיעה בחופש העיתונות

העיתונות היא האמצעי המרכזי להעברת מידע לאזרחים במדינה דמוקרטית. בין היתר, היא אמורה לבקר את קבוצות הכוח ואת מוקדי השליטה בחברה, נבחרי הציבור והרשות. ההכרה בתפקיד החשוב של עיתונות חופשית קיבלה בישראל תוקף משפטי כבר ב-1953 כאשר השופט (כתוארו אז) אגרנט קבע בפסק הדין קול העם שאלת "ציפור נשאה של דמוקרטיה".³¹ השופט זמיר קבע, בעניין ידיעות אחרונות ב-1998 כי "עיתונות חופשית היא לא רק תוצאה הכרחית של דמוקרטיה, אלא היא גם תנאי הכרחי לדמוקרטיה".³² למורת פסיקות אלה גם היום חופש העיתונות אינו מוגן בחוק במדינת ישראל.

עלית מנהגים פופוליסטיים המוצאים עצם במצוקה שלטונית יקרה أيام על חופש העיתונות. חלק מהאים הוא תוצר של האשמה התקורת כי היא מוטה, אינה עצמאית ומשדרת לציבור תമונות מציאות מעוותת. הנשיא לשעבר טראמפ טען כי חדשות CNN הן "חדשות צזב" בעוד חדשות Fox הן "חדשות אמת";³³ וראש הממשלה לשעבר נתניהו כינה בפוסט ספרסם (ב'ולי 2020) בפיישוק את חדשות ערוץ 12 כ"פִּיק ניוֹז עַל סְטוֹרָאוִידִים". ההסתה שלו ושל אנשיו, בעיקר בהקשר של משפטו, הביאה לכך שעיתונאים בכירים מצאו עצמם מאויימים ונאלצו להיעזר באבטחה צמודה.³⁴

דרך אחרת לפגוע בחופש העיתונות היא על ידי המצאת סיפורים שלא היו כדרן להסביר את דעת הציבור מבעיות אמיתיות או לקדם אגנדה שנייה בחלוקת. כך למשל, זמן קצר לאחר כניסה הנשיא לשüber טראמפ לבית הלבן דיברו בכירים במשלו על ה"טבח בבאולינג גראן" ועל מתקפות טרור באטלנטה, והנשיא עצמו דיבר על מתקפת טרור "אטמול בלילה" בשודיה.³⁵ בפועל אף אחת מהתקירויות האלה לא התרחשה והעלאתן בתקשורת נועדה לקדם את מדיניות הגבלות על הגרה שעמדה על סדר היום של הממשלה החדש.

בסוף דבר הנכונות והיכולת של הציבור הרחב להבחן בין אמת לשקר בנסיבות המוגשות לו היא מוגבלת. שימוש בחדשות צדב פוגע על כן בעיתונות המתבססת על מידע אמיתי וביכולתה לבצע הילכה את תפקידה ככלב השמירה על הדמוקרטיה. אובדן האמון במוסד חשוב זה משמעו שהוא אינו מלא באופן חופשי את תפקידו הציבורי.

³¹ בג"ץ 73/53 קול העם נ' שר הפנים (1953).

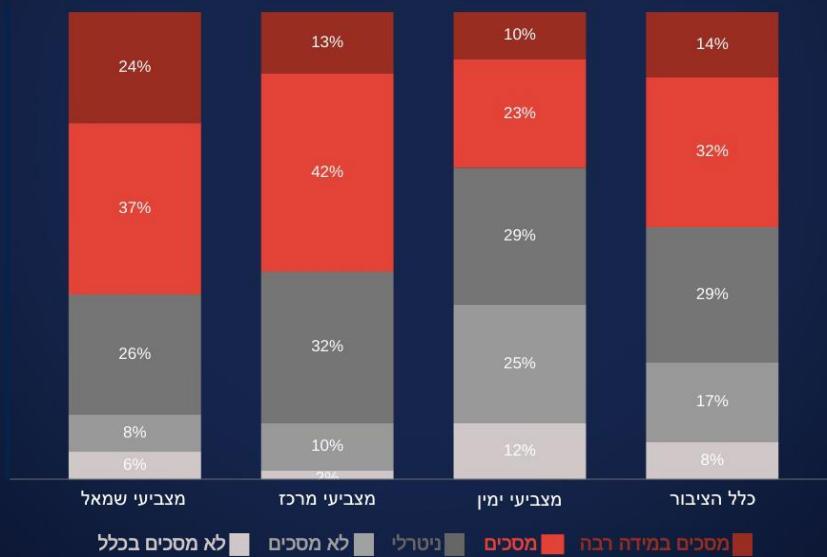
³² דנ"א 7325/95 ידיעות אחרונות בעמ' נ' קראוס (1995).

³³ Jason Schwartz, "[Trump Opens Rift in Press Corps as He Disisses CNN as 'Fake' and Fox News as 'Real.'](#)" *Politico*, 13.7.2018

³⁴ חי עmittel, "פגיעה ישירה בכיס", *זה מפרק*, 31.8.2019; אריס לעאל, "מעטם העיתונאים שלא פוחדים", *הארץ*, 23.5.2021.

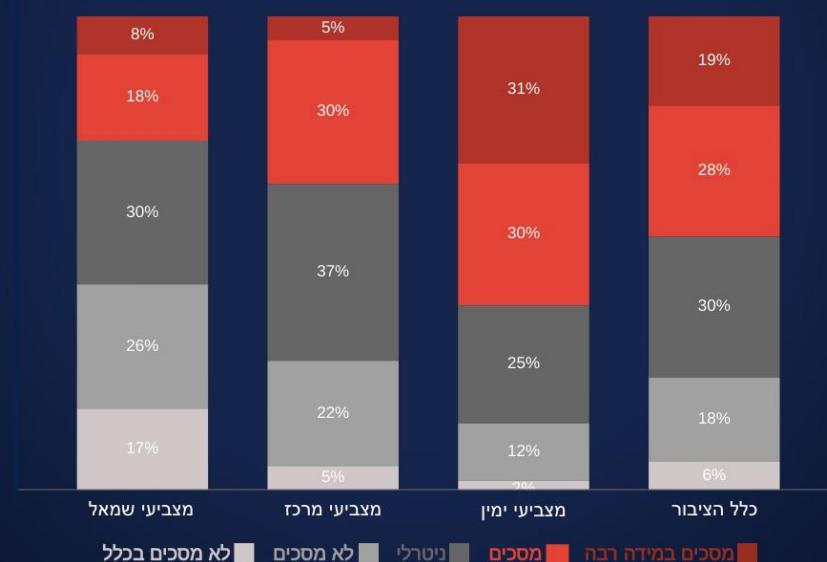
³⁵ Lerato Pagiwa, "['Fake News' Violates Citizens' Right to be Informed,](#)" CIVICUS

האם פוליטיקאים בימין הישראלי נוהגים להפיץ פייק ניוו ברטות חברותיות?



הנתונים מבוססים על ממצאי סקר שנערך באוקטובר 2021 בקרב מוגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (גילאי 18+), באמצעות פאנל אינטראקטיבי בkrb 682 יהודים ו-171 ערבים. איסוף הנתונים נעשה על ידי חברת Espanca, וכתיבת הסקר וניתוחו התרחשו על ידי לטם בס-נייגט וחגי ויס.

האם פוליטיקאים בשمال הישראלי נוהגים להפיץ פייק ניוו ברטות חברותיות?



הנתונים מבוססים על ממצאי סקר שנערך באוקטובר 2021 בקרב מוגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (גילאי 18+), באמצעות פאנל אינטראקטיבי בkrb 682 יהודים ו-171 ערבים. איסוף הנתונים נעשה על ידי חברת Espanca, וכתיבת הסקר וניתוחו התרחשו על ידי לטם בס-נייגט וחגי ויס.

המאבק העולמי בחדשות צב

השימוש בחדשות צב הפך להיות אמצעי מרכזי במאבק הגלובלי המתנהל בין המנהה הנאור הדוגל בשוויון בין כל בני האדם ובمدע כדרך להתמודד עם אתגרי המיצאות לביין קבוצות ויחידים שמלצלים בעדעת מומחים לסוגיהם ואף במידע; שימושים מיידיים שזורם בראשות תकף ואונטי יותר; שחושים באופן עקרוני במערכות המשפט ועובד מדינה בכלל ואף נוכנים לשקר כדי לנצח בבחירה בבחירה "המטרה מקדשת את האמצעים". חדשות צב, בנסיבותיה השונות, משבשות מאוד את יכולתם של יחידים וקבוצות להבחין במצבים נחוצים בכל התחומים, וכך הצורך להתמודד עם השלכותיהם הולך וגובר. מאבק זה מתנהל בתוך מדיניות דמוקרטיות, אוטוריטריות, טוטליטריות וביניהן, והוא חוצה לאומיים, תרבותיות ודתות.

מטרות המאבק בחדשות

צב מתקננות אל תוך

שלושה נדבכים עיקריים:

מפניי המידע הכוזב;

האמצעים שבהם הוא

מופץ; וקהל היעד שלו.

מטרות המאבק בחדשות צב מתקננות אל תוך שלושה נדבכים עיקריים: מפניי המידע הכוזב; האמצעים בהם הוא מופץ; וקהל היעד שלו. ההצלחה במאבק מחייבת שימוש בשיטות פעללה שונות: אמצעי מודיעין לזייה מפניי המידע השקרי וחיקפה שתאפשר פועלות אכיפה נגדם; שימוש באמצעים שונים, בעיקר טכנולוגיים, שיקלו על זיהוי חדשות צב; וחינוך תוך שיפור חופש העיתונות, הגנה על עיתונאים ועל אמצעי תקשורת עצמאיים.

כל שהתרבו ההשלכות של חדשות הצב בעולם, כך גבר הצורך להפעיל אמצעים למצור נזקיהן באמצעות פיקוח וויסות. במדינות שונות נעשו כוונות שימוש באמצעותם פיקוח שמאפשרים תיקון של מידע שקרי או מטעה; הסרת וחסימה של תוכנים שמופעים בתקשורת לסוגיה, כולל ברשותן החברתיות; ונקיטה בסנקציות פליליות.

לאור הרוחבות חדשות הצב כחטיפה גלובלית, במיוחד מז' תחילת מגפת הקורונה, החלו גם גופים בינלאומיים, כמו האו"ם, האיחוד האירופי, ארגון הבריאות העולמי ופורום הכלכלת העולמי להתמודד עם הבעה. דוח אונסק"ו שפורסם בספטמבר 2020 תחת הכותרת *Balancing Act: Counteracting Disinformation While Respecting Freedom of Expression*, מנה ארבעה אמצעים עיקריים

במסגרת התמודדות צב³⁶.

1. ניטור המידע ובדיקה עובדות זיהוי מידע כוזב: כפי שנעשה לדוגמה בארה"ב במהלך העימותים בין המועמדים לנשיאות בבחירות 2020. כמה כל תקשורת בישראל פעלו בדרך דומה במהלך מערכת הבחירות האחרונות. אף על פי שבrror שמשמעותם מסוג זה יכולם להתמודד עם מסרים מרכזיים של מפניי מידע בולטים כמו פוליטיקאים בכירים, הם אינם מספקים מענה לפעולות השופטת והיומיינית של הפעלת מידע כוזב, במיוחד בשרותות החברתיות. הם גם אינם מעניקים כלים אפקטיביים דיים להתמודדות עם חדשות צב שמאפיינים גורמים זרים שמטרתם לחבל בתחום הדמוקרטיים.

³⁶ UNESCO, ["Balancing Act: Counteracting Digital Disinformation while respecting Freedom of Expression"](#)

2. חקיקה ופעולות ממשלתיות: יעדן של פעילויות אלה הוא שינוי סביבת התקשרות בצורה שתקשה על ייצור והפצה של חדשות צב וכן עriticת מבצעים, לרבות בינלאומיים, נגד הפעצת מידע כוזב בעיקר במהלך מערכות בחירות. כתוצאה מלחצים בכיוון זה החלו פיסבוק וטוויטר לצין מידע כוזב כזה בזמן במהלך מערכת הבחירות בארה"ב, ויום לאחר זאת מהבית הלבן חסמה חברות טוויטר את חשבון של הנשיא טראמפ. אולם פיסבוק חסמהحسابות המזויפות עם פשעי גזע אולם נמנעה מפעול בדרך זו מולحسابות של פוליטיקאים בנימק שזכות הציבור לדעת גוברת. בישראל נחסמו פעמים בודדות, ולפרק זמן קצר,حسابות פיסבוק של פוליטיקאים.

3. התמודדות עם מנגנוני ייצור והפצה: הכוונה למשמעות המכוונים להתמודד עם מנגנוני ייצור והפצה של חדשות צב, בראש ובראשונה הגברת הפיקוח, פתרונות טכנולוגיים ואלגוריתמיים, וכן שימוש באמצעים כלכליים. במקודע מונחים אלה עומדים השימוש בבוטים (תוכנות לביצוע פעולות אוטומטיות באינטרנט) באמצעותם השפיע על השיח בראשות החברתיות. בשנים האחרונות נקבעו אמצעים שצמצמו את נוכחות הבוטים והשפיעו בדינים פוליטיים ובධינים סביר מגפת הקורונה ואת מקומם החלו להחליף בני אדם. בעיה מרכזית כאן היא קיומו של קושי פורנדי ממשמעותי בזיהוי בוטים ורטשות השפעה. במקרים אחרים, יתרן זיהוי מוטעה של שיח מבוצע על ידי בוטים. זהו דוגמה לכך שאכיפת יתר בקרה כזה עלולה לפגוע בחופש הביטוי.

4. פעילות מול קהלי היעד: מטרתה של פעילות אל מול תעולות של חדשות צב היא לשפר את המוטיבציה של הציבור בכלל ושל עיתונאים בפרט לזהות מידע כוזב ולהסביר להם את יכולתם לפעול נגדו. במסגרת זו הוקמו מנגנונים בראש, כמו First Draft, המייעדים לספק מידע על חדשות צב בנושאים ספציפיים ועל דרכי להתמודד עם הפעצת מידע כוזב.

על פי החוק הבינלאומי למדינות נתונה הזכות לעורן בקרה על תכני מידע שימושיים ומופצים בתוך גבולותיהן, למעט במקרים שבהם פעילויות אלה מתנגשות במחויבות שמדינתו לcko על עצמן בעת שחתמו על אמונות המגנות על זכויות יסוד, כגון החובה לשמור ולהגן על חופש הביטוי. אולם מטעי לחשיק ¹⁹ לאמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR) של האו"ם כי האפשרות להטיל פיקוח על חדשות צב מוכרת במשפט הבינלאומי, אך לצד זאת הושמו לכך בתת-סעיף 3 גם סיגים. פיקוח יהיה מוצדק בתנאים הבאים: כשהוא עומד בקריטריונים של חוקיות ושל נחיצות לשם הגנה של זכויות מוניטין של אחרים, ולשם הגנה על הביטחון הלאומי, על הסדר הציבורי, על בריאות הציבור ועל ערכי מוסר. אם כן, על פי אמנה זו חופש הביטוי אינו מוגבל אך ורק למיידע "אמת" אלא חלק גם על מידע וריעונות שיש בהם כדי לגרום לטטללה ואף לחסור נוחות אצל הרכנים, אך שאינם פוגעים בביטחון הציבור. מוגבלות אלו על החלטת פיקוח על חדשות צב מוגדרות אף יותר בתחום חופש הביטוי הפוליטי. היכולת לבטא עמדות פוליטיות, כל שכן בנושאים שונים במחלוקת, היא אבן יסוד בשיח הדמוקרטי.

מאמנת האו"ם, כמו גם מקוד ההנהלות של האיחוד האירופי בדבר דיאינפורמציה (EU Code of Practice on Disinformation), עליה אפוא הצורך להגן על חופש הביטוי, ובמקביל להבטיח שריםונו והסנקציות נגד מכיצי חדשות צב יעדמו בדרישות החוק ושתאייה להן הצדקה מוצקה. ברוח זאת עולה הציפייה ממדינות לנוכח חקיקה מסוימת וברורה שתאפשר לכל מי שפועל בראשות להבין אילו חדשות צב נתונות להגבילות ולסנקציות ואיילו לא.

צעד פיקוח ועונישה וקבעת סייגים מפני עונשת יתר

מיון מידע ותיקו כאמיתי או כשלילי הוא משימה מורכבת שאין לה תאריך תקופה. היא מונחת לפתחם של יחידים ועל גבן של פלטפורמות דיגיטליות. הסכנות שעולות מבקרת מידע וסינונו הן רבות ובחילוק משמעותיות להגנה על תהליכי דמוקרטיים ועל זכויות. לכן הכרחי לפעול באופן שאינו שරירתי ונורף נגד תכנים ומול מפייצי חדשות צב, וברמות פיקוח ועונישה מדרגות. תבוחנים מחמורים, כגון כוונת הדzon, הסבת נזקי בריאות, שיבוש טוהר בחירות וכיוצא באלה, יכולים ואקרים לשמש אבני בוחן לחקיקה ולישומה בפועל. מעבר לרמת חומרת הנזק הפטנצייאלי, נדרשת גם הפרדה בין מידע כוזב מזדמן לבין מידע שהיקפו והישנותו ברשותה היא גבוהה. כל אלה יסייעו להחליט מול מי יש לפעול ולהפעיל עונשה מידתית.

חשוב להבטיח שפועלות שננקטו על ידי רשויות המדינה לא תיתפסנה על ידי חלקים הציבור כשרירותיות, מפלות לרעה, בלתי מידתיות או אנכرونיסטיות. זאת מושם שנסנקציות שייתנו כך יכרסמו באמון ברשויות, יחולו בסיכויים לגייס את מי שפועלים ברשותה לשחרר פועלה באופן ולונטרוי ויעמעמו את החשש מפני סנקציות. אסור גם שפועלות הרשויות, כגון חסימת תכנים ברשות, תוביל לחסימת-יתר ותמנע גישה למידע למי שימושיים לצורך אותן.

במדינות כמו בריטניה, גרמניה ומלזיה חוקים המאפשרים להעמיד לדין פלילי את מי שמבצעים חדשות צב. התועלת של העמדה לדין עדין לא ברורה דיה בהיבט ההרעתני וקיימת גם בעיתיות מובנית בפעולות נגד גורמים זרים שאינם מחויבים לחוקי המדינה. עם זאת, מדינות רבות שוקלות את האפשרות ליחס צעד אחד נגד חדשות צב באמצעות סנקציות פליליות. התאמתם לנסיבות ולсловם הערכים המקומיים ויישום בדרך חוקית, כך שיוכלו לספק חגורת הגנה לזכויות הפרט הבסיסיות, תסמן דרך אפשרית להישגים בתחום זה, תוך מזעור נזקים פוטנציאליים.

ישראל וחדשנות צב

מיום הקמתה ישראל מתמודדת עם שאלת האיזון בין שמירה על ביטחונה הלאומי לבין שמירה על חירות אזרחית, בהן גם על חופש הביטוי. הופעת חדשות הצב מוסיפה משקלת נוספת על כתפי הציבור, נציגו במוסדות השלטוניים, ברשות השופטת וברשותות האכיפה.

כמו במדינות נוספות בעולם, בישראל ניכר המקום המרכז שטופסת תעモלה מקוונת, השימוש הנרחב במידע כזב בתעמולת הבהירונות בישראל, כולל פעילות של מערכות אוטומטיות להפצת תוכן ושל קידום תוכן של בעלי אינטנס באופן שאין אותו אונטני. מצד אחד המדינה סיפקה מענים כגון האיסור על תעモלה אונונימית, אך הם מספקים לנוכח השקיפות המועטה הקימת ברשותות והמציאות המשנה במהלך עידן הדיגיטלי.

הKITOB בין ימין לשמאלי, בין חילוניים, דתיים וחרדים, הקיטוב העדתי זה שבין מרכז ופריפריה, יהודים וערבים – כל אלה מאימים על שלום אזרחי המדינה, על זכותם לחופש הביטוי ולמידע תחת זכות הציבור לדעת, להגנה מפני לשון הרע, לבראות שווה לכל ועד. החשיפה לחזרות צב והישיסוי של ציבורם אלה באלה ברשותות החברתיות, כל שכן בחברה ובת שבעים CISRAEL, מעוררים דאגה ודוחרים התמקדות בבעיה ואיתור פתרונות אפשריים המותאמים לצרכים, לאיולצים ולמאפיינים התרבותיים והפוליטיים המקומיים.

בלעדיו פועלות המכונות להקטנת נזקי חדשות צב יש אף לצפות להתרערות נוספות באמון הציבור במוסדות מרכזיים, כגון הכנסת, בת המשפט והממשלה. מגמות כאלה צפויות לפגוע במרקם החיים הדמוקרטיים בישראל שמליא ניצבים כל העת בפני אתגרים קשים.

בניגוד למידנות דמוקרטיות אחרות, חופש העיתונות בישראל אינו מעוגן בחקיקה ראשית או משנה. ההכרה בחשיבות חופש הביטוי להגנה על הדמוקרטיה ובזיקה שלו לעיתונות חופשית עלתה כאמור מפסיקת השופט (כתוארו אז) אגרנט ברג'ז קול העם (1953), שבו קבע כי חופש הביטוי הוא זכות עילאית במשפט החוקתי בישראל. חurf זאת, חופש העיתונות, בשל ההרגשה שהוא נמצא כל העת בסיכון, משמש גורם מרכזי, גם אם לא בלבד, בויכוחים הבלתי פוסקים על הצורך להגן על ביטחון המדינה מה להגן על חופש הביטוי זכות הציבור לדעת מזה. דוקא מצבה הייחודי של ישראל כמדינה דמוקרטית הנמצאת דרך קבע תחת איום ביטחוני מחזק את הצורך לשמור על איזון סביר בין שני קצוות הרצף שבין ביטחון לדמוקרטיה. האיזון הזה הופר לא אחת לארך שנים קיומה של ישראל לטובת טיעונים ביטחוניים ונדרשו, ועודין נדרשים, תשומת לב וاكتיביזם עיקש מצדיהם של נאמני חופש הביטוי זכות הציבור לדעת בעיתונות, הכנסת וארגוני אזרחיים כדי להבטיח שערבי הדמוקרטיה לא ישחקו ויובילו את החברה לאזרוי סכנה.

דרכי פעולה אפשריות נגד חדשות צב בישראל

ברחבי העולם ישנים מודלים שונים להתמודדות עם השאלות הקיימות של חדשות צב. מדובר על מודלים חוקתיים ואחרים, המספקים מסד נתוני, שיטות פעולה מקוריות ולקחים חשובים. ישראל יכולה וצריכה להישען על הניסיון הנוצר במדינות העולם ובמוסדות בינלאומיים וגולגולתיים שטטרת לרטן במסגרת זו מתחזקות בשנים הקרובות במדינות המערב יוזמות חוקתיות ורגולטוריות שטטרת לרטן את הכוח המונופוליסטי של פיסבוק, לאלה ליתר שיקיפות ולכפות עליה להקים מחסומים אפקטיביים יותר להפצתו של מידע כזב.³⁷

בכל הקשור לדין ולניבוש החלטות באשר להשלכות השונות ובחילוק המשוכנות של המדינה הדיגיטליים, ישראל נמצאת הרחק מאחור בהשוואה לחלק נכבד מדינות אירופה והעולם. דוח הוועדה הציבורית לבחינת חוק דרכי התעמלוה בראשות נשיאת בית המשפט בדיום, השופטת דורית ביניישן ב-2017 בהיבטים הקשורים בכללי תעමלה הבחירה לנוכח המיציאות התקשורתיות המשתנה. הוועדה הגישה את מסקנותיה בשנת 2017, אך רובן המכريع – הממוקד בחוק הבחירה – לא אומצו. לפיכך, יש לקדם הקמתה של ועדת מומחים בשיתוי עם חברי הכנסת או להקים ועדת פרלמנטרית "יעודית שתפקידיה יהיה לדון במגוון הנושאים הרלוונטיים לפגעה בזכויות הנובעות מתבעורה דרך הפלטפורמות הדיגיטליות. במסגרת זו, תשמש כעבودת הכנה להצעות לשינוי חוקה בישראל, חינוי לדון בכלל האמצעים לחיזוק השיקיפות ברשות כדי לזרות את השיטות שבאמצעותן משתמשים נחשים למידע כזב ומזהם אישית.

להלן על פיסבוק לרטן את הפצת חדשות הצבא עד מועד לאחר הבחירה לנשיאות ארה"ב ב-2016, ועוד יותר לאחר פרוץ מגפת הקורונה ובמהשך לאחר הפריצה של תומכי טראמפ לCAPE של אפריל 2020. הדרישות שכונו לפיסבוק, אך גם לפטפורמות הדיגיטליות בכלל, עלותם כיוון מדרגה בארה"ב ובמדינות מערביות נוספות; וכן מובלות לאחרונה ביטוי פומבי מצד מנהיגים בעולם, בכללם, כפי שציין, מצד נשיא ג'ו ביידן. זאת, גם שנהור לכל הקשי להתמודד עם סוגיה רבת פנים זו לנוכח העוצמה האדירה של חברות אלה מחזיקות בידייהם, בכלל זה יכולתן לעצב ולמסגר את השיח הציבורי. כמו ברבות מדינות העולם, השפעתן המשוכנת של חברות אלה על השיח בשרותים ניכרת גם בישראל: הן לוקחות חלק מהותי בקביעת תוכנה המסכן קהילות חלשות, הן משפיעות בענייני בריאות, פוליטיקה ועוד. במלחמות אחרות, השפעתן כבר מזמן אינה בוגדר השערה אלא היא עובדה מזקה ומרידה.

אפשרות אחת היא להטיל על הפלטפורמות הדיגיטליות עצמן את המשימה לרטן את המידע הכספי, המטענה והמותאם אישית שהן מכירות. זאת על ידי השרת תוכן כזב ומסוכן או על ידי חסימת חשבון המשתמשים המפיצים אותו. אפשרות אחרת היא העברת האחריות לטיפול בנושא לבית המשפט בהיותו נטול פניות ומתאים לשמש בתפקיד. יצוין בהקשר זה כי ועדת הכנסת דנה ביולי 2017 ב"חוק פיסבוק" המafkaה לממשלה סמכות להסיר מן הרשות פוסטים מסתיים ופוגעניים. החוק שאושר לקריאה שנייה

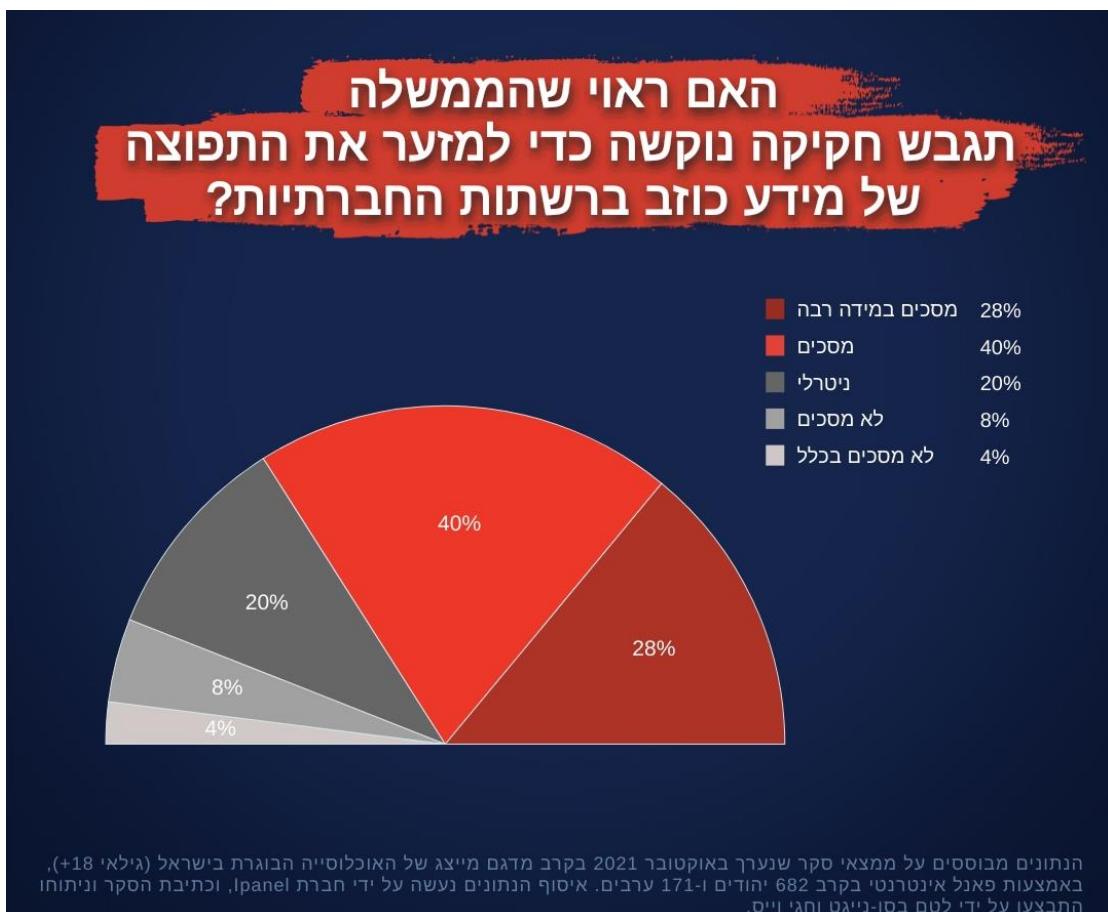
³⁷ גיא רולניק, "ויאטסאפ נפלה? זה הנזק השولي של מכונית הרעלה", דה מרקט, 21.10.2018.

ושלישית נגends בסופו של דבר בהוראת נתניהו. גרסה מתוקנת וחדשה של החוק עלתה במאי 2018 בדיון בוועדה המשותפת לוועדת חוקה, חוק ומשפט ועדת המדע והטכנולוגיה. לפי הגרסה החדשה הסמכות להסרת מידע כזב תועבר לבית המשפט המחוון, אך במעמד צד אחד בלבד. יתרון שפטוון מצליח יותר הוא חקיקה היוצרת איזונים רואים בין סמכויות גורמי אכיפת החוק, אחרים הרשותות הדיגיטליות ופעולות בפיקוח בת' משפט המלוויים בנשות ואנשי מקצוע ובכלים טכנולוגיים המאפשרים לזהות חדשות כזב.

חוני לבחון את האפשרות שהעברת הפיקוח לידי הפלטפורמות הדיגיטליות עלולה להעצים עוד יותר את כוחן ואת יכולתן להשפיע על חיינו – הן באישור כביכול ליכולתן להבחין בין אמת לשקר והן באפשרות שתינתן להן להטוט את השיח בהתאם לצרכים העסקיים שלהן. יש לבחון אם הצעות שעלו ב"חוק פיסבוק" המחדש הגורס העברת הסמכות לבית המשפט אכן מעניק כלי יעיל דיו לה�מודדות עם המתරחש בעולם הדיגיטלי כיום. נוסף על כל אלה יש לבבש תובנות כיצד ניתן לשמור את האיזונים הרואים בין חופש הביטוי והזכות של הציבור לקבל מידע אמיתי ובשיקיפות בין זכויות אחרות וחשיבותם כגון הזכות לבריאות ולשוויון.

התרכבות תופעת חדשות הczb והכרה גוברת בסיכוןם שהוא מציבה מייצרת תמרץ להרחבתן על אمنות בינלאומיות שתכלייתן להצבע על כלים למאבק בנזקי התופעה, ובתוך כך גם לסמן את הגבולות הנדרשים כדי שלא יונטו בחרויות היסוד של בני האדם ברחבי העולם. ישראל חתמה (מאז 1966) על האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR) של האו"ם (ראו לעיל) ושותפה בכמה אמונות בינלאומיות נוספות לצכויות אדם. ישראל תצא נשכחת ממעקב עדכני אחריו ההתפתחויות בזירות אלה ומה策טרופות ליוזמות בינלאומיות שצפויות לשרת היבט את האינטרסים שלה בעניין זה.

ישראל, כשאר העולם, התפשטו מגפת הקורונה, ועימה הצפת ציבורים רחבים במידע כזב ברשותם ובחלקיהם מהמדיה, מחדרת את ההכרח הדוחף לבחון את הזיקה שבין פעילותן מוכוונת הרווח של הפלטפורמות הדיגיטליות לבין הקשי של משלחות לפעול באפקטיביות כדי לשמר על בריאות אזרחייהן וחיהם. פיסבוק כבר החלה להידרש לסוגיה בעקבות הביקורת העזה נגדה, אך בשלב זה מדובר בצעדים מוגבלים בלבד.



יש צורך דוחני בחיזוק תקשורת מקצועית, בכלל זה של תאגיד השידור הישראלי ושל העיתונות הממוסדת, כדי שיהו משקל נדל מול תופעת חדשות הכחזת הנאה והסחר על רקע אינטראקטיבים צרים. חקיקה לעיגון מעמדה של עיתונות חופשית בישראל היא עצם חשוב בכך זה. חקיקה מחייבת להגנה מפני הסתה ברשותות כנגד עיתונאים, כתבי בלוגים, פעילי זכויות אדם ופעילים פוליטיים וציבורי, בין שהיא מבוססת על חדשות כذב ובין שלא, היא עצם נוספת. יותר מתמיד, יש לעודד ולטפח את מקצוע העיתונאות, למשל באמצעות סבוסוד הוראת המקצוע ובאמצעות מילגות לסטודנטים לתקשורות.

בהתבסס על הניסיון הרוב המצטבר ברחבי העולם, יש לשלב באופן שיטתי בודקי עובדות מקצועיים (fact checkers), לרבות אחרים העוסקים בדבר, תוך מתן Bölוטות למצאים בתקשות הכתיבה והמסורת. את חשיבות המקצוע ביעין חדשות כذב ניתןקדם בפורומים ובגלוויי דעת מגוונים.

יש לפעול להעלאת מודעות הציבור ומשרד החינוך לצורך לשכלה את כללי ההתנהלות ברשותות ואת הצורך והכליים לבירור מהימנות של מידע ברשותות ובתקשות בכללותה. ניסיונות מן הסוג הזה כבר החלו (באוסטרליה למשל). אף על פי שמהדור באתגר קשה במיוחד, חשיבות העממת הצורך בزرכנות מידע שותאמת לאתגרי העידן הנווכי היא חיונית, ובראש ובראשונה בקרב בני נוער.

המלצות אופרטיביות להتمודדות עם חדשות צב

כדי להתמודד עם התופעה של חדשות צב (פייק ניוז) מכון זולת מציע, בשלב הראשון, לחזק ולשדרוג את המנגנונים הקיימים במדינת ישראל, אשר ממקדים במפיקים עצמם. זאת תוך התייחסות ורגישות לצורך להגן במקביל על חופש הביטוי של האזרחים, אך גם תוך ידוא שחברות, גופים ויחידים לא מנצלים את חופש הביטוי כדי לפגוע בזכויות של אחרים.

ההצעות האופרטיביות שייפורטו להלן אינן עוסקות בריצוחות של חברות אלה, שמייצרת השפעה אדירה על חיינו. בנוסף, הם אינן עוסקות באכיפה על פלטפורמות ההפצה ברשותן החברתיות, אשר ברור בעיקר אחריו הקriseה האחרונה של פייסבוק ושאר הפלטפורמות, שנדרשת לנגביהם חקיקה נפרדת וחדשה, בשל המורכבות והרגשיות הקשורות לחשוף הביטוי ולצנזורה על רשות האינטרנט.

הצעות האופרטיביות שמציע מכון זולת גם אינן עוסקות בהפצת חדשות צב בין אנשים פרטיים, שבהם כבר עוסקות הוראות חוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965 וחוק הגנת הפרטיות, תשמ"א-1981. ההצעות נועדות למלא את החסור בהتمודדות עם הפצת חדשות צב שמשליכה על הציבור בכללותו או על חלקים מהציבור.

ההצעה מסדרה בחקיקה את החלטות הי"רין של ועדת הבחירות המרכזית, השופטים (בדימוס) חנן מלצר ואליקים רובינשטיין, בעניין תחולת הוראות מרכזיות בחוק הבחירות (דרכי תעומלה), תש"ט-1959, גם על רשות האינטרנט (תב"כ 19/16 ותב"כ 21/8), ובכך משפרת את התאמת החוק למציאות בשנים האחרונות שבה חלק ניכר מתעמלות הבחירות מופץ באינטרנט, וכן תסדיר את הפיקוח עליה. ההצעה לא מראה תיקון מקייל לחוק, כפי שהצעה הוועדה לבחינות הבחירות בראשות הנשיאה בדימוס דורית בינייש, אלא מוקדמת בסוגיית חדשות הצב.

הצעה חוק להتمודדות עם חדשות צב

ההצעה מוקדמת בהיבטים של תופעת חדשות הצב שנראים כי דוחפים בשנים האחרונות, שהታפינו בஸבר פוליטי ובריאוטי (נגיף הקורונה). הכוונה למניעת הפצת ידיעות כזובות במטרה להפריע לקיום בחירות דמוקרטיות וחופשיות, הפצת ידיעות כזובות שעלוות לסכן את בריאות הציבור, הפצת ידיעות כזובות באמצעות זיהות בדייה, אתרי האינטרנט שיעיר פעילותם בהפצת ידיעות כזובות והפעולות של קבוצות שפועלות באופן מוגן או בלתי מוגן להפצת ידיעות כזובות.

לנוכח השימוש המסיבי בחדשות צב שנעשה בשנים האחרונות במערכות הבחירות בישראל ובמדינות אחרות על ידי מפלגות ומוסדות פוליטיים, ולצורך מניעת הפצת ידיעות כזובות במטרה להפריע לקיום בחירות דמוקרטיות וחופשיות, מכון זולת מציע:

- א. לתקן את הוראת סעיף 126 לחוק הבחירות לנכונות [נוסח משולב], תשכ"ט-1969, ולהוסיף ברשימת הבחירות בקשר לבחירות גם פרסום והפצה של ידיעות כזובות, באינטרנט או בכל דרך אחרת.
- ב. מוצע לתקן את הוראות סעיף 10 לחוק הבחירות (דרכי תעמולה), תש"ט-1959, ולהחיל את חובה הגליוי והזיהוי הקבועות בסעיפים קטנים (א)(3) ו-(ב)(5), בשינויים המחייבים, גם על מודעות באינטרנט או בכל דרך אלكتروנית אחרת, לרבות מסרונים.
- ג. מוצע לתקן את חוק הבחירות (דרכי תעמולה), תש"ט-1959, ולהוסיף שב-14 הימים שלפני הבחירות, לא תפורסם תעמולת בחירות באינטרנט או בכל דרך אלكتروנית אחרת, לרבות מסרונים, על ידי המפלגות או רשימות המועמדים, שלא בא עלייה אישורו של יוושב ראש ועדת הבחירות המרכזית. מוצע שיושב ראש ועדת הבחירות המרכזית יהיה רשאי לסרב לתת אישור לפי סעיף זה או לה坦נות את מתן האישור בתנאים, בהתחשב, בין השאר, בשיקולים שתעמולת הבחירות תפזר הוראה מהווארות חזק זה או את הוראת סעיף 126(7) לחוק הבחירות לנכונות [נוסח משולב], תשכ"ט-1969. כמו כן, מוצע שיושב ראש ועדת הבחירות המרכזית יוכל לש��ול בהחלטתו גם את פילוח והיקף האוכלוסייה שלא מיועדת תעמולת הבחירות, אשר בחינמתם משמעותית לנוכח הניסיון בשנים האחרונות לדכא או לעודד הצבעה בקרב קבוצות אוכלוסייה ספציפיות באמצעות הפצה שלקטיבית אליהן של חדשות צב או מידע מעטה או חלקי.
- ד. מוצע לתקן את הוראת סעיף 13 לחוק הבחירות (דרכי תעמולה), תש"ט-1959, ולהוסיף הגדרה של " הפרעה בלתי הוגנת ", שתכלול גם פרסום והפצה של ידיעות כזובות, לרבות באינטרנט או בכל דרך אחרת.
- ה. מוצע לתקן את הוראת סעיף 7 לחוק מימון מפלגות, תשל"ג-1973, ולהוסיף איסור על הוצאות בחירות במטרה לבצע הפרעה בלתי הוגנת כהגדרתה בסעיף 13 לחוק הבחירות (דרכי תעמולה), תש"ט-1959.
- הידיעות הכזובות על נגיף הקורונה והסיכונים בחיסונים נגדו פוגעים במאיצים העולמיים לעצור את התפשטות הנגיף, ובכך גם מעכימים את המשברים הפוליטיים והכלכליים, מערערים משטרים דמוקרטיים ומחזקים מגמות אוטוריטריות ומשטרים אוטוריטריים. בישראל הידיעות הכזובות פגעו ביכולת של משרד הבריאות להתמודד עם מגפת הקורונה ולבלום את התפשטותה, וכך הובילו לאיומים על חיים של עובדי מערכת הבריאות. מכון זולת מציע: לתקן את הוראת סעיף 159 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, כך שתתיחס במפורש גם להפצת ידיעות כזובות שעלוות לפגוע בבריאות הציבור.
- כדי להתמודד עם התופעה של שימוש בזחות כזובות ברשות החברתיות במטרה להפיץ ידיעות צב, מכון זולת מציע: לתקן את חוק העונשין, תשל"ז-1977, ולהוסיף עבירה של התחזות במטרה להפיץ ידיעות כזובות כהגדתן בסעיף 159 לחוק העונשין.
- כדי להתמודד עם התופעה של התופעה של אתרי האינטרנט העיקריים בהפצת פייק ניז, מכון זולת מציע: לתקן את הוראת סעיף 4ט(א) לחוק התקורת (בזק ושידורים), תשמ"ב-1982, ולהוסיף בהגדרה של "תוכן פוגعني" ב"אתר באינטרנט שעיקרו תוכן פוגعني" גם האתר שעיקרו הפצת ידיעות כזובות כהגדתן בסעיף 159 לחוק העונשין, תשל"ז-1977.

בשנים האחרונות ראננו ניסיונות כזרים מצד קבוצות וגורמים המקרבים לשפטון ברוסיה להשפיע על הבחירות בארה"ב וכן להשפיע על דעת הקהל בבריתניה בשאלת העזיבה של האיחוד האירופי. כדי

להתמודד עם הפעולות של קבוצות שפועלות באופן מואגד או בלתי מואגד להפצחת חדשות צב, מכון זולת מציע: לתקן את התוספת הראשונה לחוק מאבק בארגוני פשיעה, תשס"ג-2003, ולהוסיף בהגדירה של "ארגון פשיעה" גם חבר בני אדם, מואגד או בלתי מואגד, שפועל בתבנית מאורגנת, שיטית ותמשכת לביצוע עבירות של הפצת ידיעות כזובות, ובפרט במטרה להפריע לסדרן התקין של הבחירות.

הצעת החוק מצורפת כנספח נפרד לדוח זה.

הגברת האכיפה של עבירות רלוונטיות לתופעת הפצת חדשות צב

כיום ישנה אכיפת חסר של הוראת סעיף 159 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, האוסרת על פרסום ידיעות כזובות הנגרמות פחד ובהלה, וכן של הוראת סעיף 3(א)(1) לחוק המחשבים, תשי"ה-1955, האוסרת על הפצת מידע כזוב באמצעות מחשב.

משמעותו של הוראת סעיף 3 לחוק המחשבים הוא רחוב כל כך עד שלכלאורה כל הפצת של דבר שקר עלולה לגבות את יסודות העבירה, פרקליט המדינה לשעבר, שי ניצן, פרסם בנובמבר 2016 הנחיה בדבר השיקולים להצדקת העמדה לדין (הנחיה מס' 2.25). למשל, לפי היקף המידע הכספי, מי הקרובן העבירה (כגון קטינים או קשישים), מידת הנזק שנגרם או עלול להיגרם ועוד.

מבדיקה במאגרים המשפטיים עולה כי בפועל עד כה רשות האכיפה נמנעו מלאה העמיד לדין בגין עבירות אלה, למעט במקרים בוודאים שרובם כלל אינם עוסקים בתופעת של חדשות צב. הוראות סעיפים אלה על ספר להיחשב כ"אות מתה".

סביר להניח שהיעדר הנחיה של פרקליט המדינה לגבי מדיניות העמיד לדין לפני העבירה בסעיף 159 לחוק העונשין תורמת לאכיפת החסר שלו.

לנוכח ההשלכות החמורות של חדשות צב על זכויות אדם ואזרח, מכון זולת מציע שפרקליותות המדינה תשפר את האכיפה של עבירות אלה. לצורך כך, על פרקליט המדינה להכין הנחיה לגבי מדיניות העמידה לדין גם לפני העבירה הקבועה בסעיף 159 לחוק העונשין, שכן יש להניח שהיעדר הנחיה כזו מרתיע פרקליטים מלכך אותה. זאת כמובן תוך הגנה על חופש הביטוי.

תיקון תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות במטרה להתאים לו לעידן של חדשנות צב

תקנון האתיקה מתאים לעידן שקדם לתופעה של חדשות צב, כאשר החשש של העיתונות היה בעיקר מפני פגעה במקור (חטיבתו או סילוף המידע שנותן), בפרטיות או בשם הטוב של אדם ספציפי.

בעידן של חדשות הצב יש להתאים את תקנון האתיקה לצורכי מניעה של הפצת ידיעות כזובות שעולות להשליך לא רק על אדם ספציפי אלא על הציבור בכללותיו או חלקים ממנו. בדיקת מהימנות המידע שהתקבל חייבת להיות גם כאשר אין חשש לעיתון המפורסם מפני תביעה נזיקית של נפגע

ספרטיפי, או כאשר מדובר בדיווח על דברים שנאמרו בגלוי או פורסמו בפומבי. דוגמאות שליליות ראיינו כאשר התקורת הישראלית והבינלאומית הפיצה ללא כל סיכון או אזהרה חדשות צב שפרסמו הנשיא טראמפ וראש הממשלה נתניהו.

יש להניח שחלק מהיעדר הסיכון נובע מהתחרות החರיפה של העיתונות המסורתית עם הרשותות החברתיות. העיתונות המסורתית חשש שעד שהוא תשלים את מהלכי האימות של המידע הוא כבר יתפרנס ברשותות החברתיות.

כדי להתאים את כללי האתיקה לעידן חדשות הצבא העוסקים בナンנות לאמת, בדיקת עובדות והגינות בדיווחים, מכון זולת מציע לבצע את התקונים להלן בסעיפים 3-5 לתקן האתיקה המקצועית של העיתונות (התוספות מודגשות):

סעיף 3: עיתונאים יקבעו, ככל שנית בהתאם לנסיבות, על דיווק, אמינות, מהימנות ושלמות המידע, ובכלל זה במאמרי דעה, בניסוח כותרות, בהצגת נתונים כמותיים וכן בהצעה קולית או חזותית של מידע.

סעיף 4: לא יבואו דברים בשם של אדם אלא אם כן הם משקפים בצורה מדעית את דבריו ולאחר שנבדקה מהימנותם.

סעיף 5:

א. לפני פרסום ידיעה כלשהי יבדקו העיתונאים את נכונותה במקורות המהימנים ביותר ובזהירות הראויה לפי נסיבות העניין. דחיפות הפרסום אינה פוטרת מביקורת נכונות הידיעה. בדיקת נכונות תבצע גם לגבי תוכן התגובה שנסמורת לידיעה.

ב. העובדה כי מידע התפרסם בעבר לא תפטור מביקורת מהימנות הידיעה.

ג. ככל שעקב דחיפות הפרסום לא ניתן לבדוק את נכונות הידיעה, יצוין במפורש בפרסום שנכונות הידיעה טרם נבדקה.

ד. דיווח על פרסום ברשותות החברתיות ייחס כידעה שהכללים לעיל חלים עליו.

כדי להתאים את כללי האתיקה העוסקים בمبرallocות על פרסום לעידן חדשות הצבא, מכון זולת מציע לבצע את התקונים להלן בסעיף 14א לתקן האתיקה המקצועית של העיתונות (התוספות מודגשות):

סעיף 14א: לא יפרסמו עיתונאים דבר שיש בו הסתה או עידוד לנזונות או ידיעות כוזבות (תוך ידיעה, או יסוד להניח, שהן כוזבות). בפרסום הכלול ביטויים כאמור, והמתחייב מן ההקשר העיתונאי, יבהיר הדבר לציבור.



זולת מציע חזון אסטרטגי מكيف לעשור הבא, כזה שמציב את זכויות האדם והשוויון ביחסית ובמרכז, כזה שיאפשר לפועל להשלמת חוקה שוויונית ופלורליסטיית, שהמעמד שלמה יציב ומשוריין, שמעגנת את זכויות היסוד של תושביה. לצורך כך אנחנו מבקשים לתרום את מקבלי החלטות בישראל ומצבי דעת קהל.

קראו עוד בעמוד 'המשךה שלנו' באתר זולת

מכוון זולת לשוויון וזכויות אדם

נשיאות: זהבה גלאון

מנכ"לית: עינת עובדיה

לייצירת קשר

לאתר זולת: zulat.org.il

תרמו לזולת